

نگاهی نو در ابعاد حج

سید حسین اسحاقی

بسم الله الرحمن الرحیم

نوگرایی در ابعاد حج

نویسنده:

حسین اسحاقی

ناشر چاپی:

مشعر

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

نوگرایی در ابعاد حج

مشخصات کتاب

سرشناسه : اسحاقی، سیدحسین، ۱۳۴۱ -

عنوان و نام پدیدآور : نوگرایی در ابعاد حج / سیدحسین اسحاقی.

مشخصات نشر : تهران : نشر مشعر ، ۱۳۸۸.

مشخصات ظاهری : ۱۰۸ ص.؛ ۱۱ × ۲۰ س‌م.

شابک : ۸۰۰۰ ریال: ۹۷۸-۹۶۴-۵۴۰-۱۴۹-۶

وضعیت فهرست نویسی : فاپا

یادداشت : کتابنامه : ص.۱۰۸ ؛ همچنین به صورت زیرنویس.

موضوع : خمینی، روح‌الله، رهبر انقلاب و بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران ، ۱۲۷۹ - ۱۳۶۸. -- دیدگاه درباره حج

موضوع : خامنه‌ای، علی، رهبر جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۱۸ - -- دیدگاه درباره حج

موضوع : حج

رده بندی کنگره : BP۱۸۸/۸/الف۴۷ن۹ ۱۳۸۸

رده بندی دیویی : ۲۹۷/۳۵۷

شماره کتابشناسی ملی : ۱۳۱۰۶۳۳

ص: ۱

پیش نوشت

اشاره

مـدتی است که مقـام معظم رهبری مـدّظله العالی، سـکان‌دار حرکت تکاملی نظام اسـلامی، موضوع تولیـد علم، نهضت نرم‌افزاری و نوآوری علمی را مهم‌ترین نیـاز جـامعه تشـخیص داده و بارها در مجامع حوزوی و دانشـگاهی، بر ضـرورت تحقّق آن تأکیـد داشـته است.

امسال را نیز در طلیعه نوروز «سال نوآوری و شکوفایی»، نامیدند و به صراحت گفتند که:

«امسـال بایـد فضـای نوآوری، کشور را فرا بگیرد و همه مسئولان، خود را موظف بداننـد بـا بهره‌گیری از امکانـات مادی و معنوی، کارهای نو و ابتکاری و راه‌های میان‌بُر را در سایه مـدیریت درست و دوراندیشـی حکمیانه در فعالیت کشور وارد کننـد تا کام مردم از ثمره این تلاش‌ها شیرین شود.»

این اقدام که با هدف

فرهنگ‌سازی و نشان دادن نقطه عزیمت کشور صورت گرفت، به اصول وتصمیم‌هایی نیازمند است که نوآوری و خلاقیّت و پایان دادن به کلیشه‌ها و تکرارها، در صدر آن قرار دارد. بی‌تردید، نخستین مخاطبان این خواسته، مسئولان و دست‌اندرکاران کشور و سپس آحاد ایران اسلامی هستند که شایسته است در زندگی خود، بیش از پیش دست به نوآوری

بزنند.

نام‌گذاری سال‌ها از سوی رهبر معظم انقلاب اسلامی که از سال ۱۳۷۳، با تأکید بر مسئله «تقویت وجدان کاری و انضباط اجتماعی» آغاز شده، از نام‌گذاری سال ۳۷۸(ره) به نام «امام خمینی ۱» شفاف‌تر و جدّی‌تر ادامه پیدا کرده است. بدین ترتیب، سال ۳۸۷(ره) نیز سال «نوآوری و شکوفایی» نام گرفت.

البته نام‌گذاری سال‌ها، امر بی‌سابقه‌ای در جهان نیست؛ برای نمونه، مجمع عمومی سازمان ملل نیز برای هر سال نامی را برمی‌گزینند؛ رویه‌ای که از سال ۹۷۵(ره) م. تاکنون ادامه دارد. سال کودک، سال زنان و سال حقوق بشر از جمله این نام‌گذاری‌هاست. سازمان ملل، گاه پیشاپیش نیز به نام‌گذاری سال‌های آینده

اقدام می‌کند. این سازمان بر اساس پیشنهاد «یونسکو» در سال ۲۰۰۵ م. و اواخر سال ۲۰۰۷ م، سال ۲۰۰۹ را سال «نجوم» نامیده و هدف‌ها و برنامه‌هایی را به همین مناسبت پیش‌بینی کرده و تدارک دیده است.

باید دانست انتخاب، «نوآوری و شکوفایی» از سوی رهبر معظم انقلاب را باید سرلوحه و راه‌کار

پیشبردی نظام قرار داده و آن را به فرهنگ تبدیل کنیم. استفاده از خلاقیت‌ها، تولید دانش و تکیه بر پژوهش، نویدبخش توسعه هر چه بیشتر کشور خواهد بود.
البته این نام‌گذاری «نوآوری و شکوفایی»، با هدف جذب، شناسایی، استعدادیابی و سازمان‌دهی نخبگان جامعه، مناسب‌ترین نام‌گذاری برای امسال بوده است.
نکته مهم این است که راه‌های عملیاتی شدن این هدف، یعنی نوآوری و شکوفایی چیست و چگونه اجرایی می‌شود؟ در این مسیر باید شکوفایی استعدادها در رأس امور قرار گیرد، یعنی باید فرصت‌های ارزشمند و ثروت‌های گران‌قدر فکری را همچون دیگر موهبت‌های الهی، از قوه به

فعل تبـدیل کرد و این فرصت‌ها را برای رفع مشـکلات و موانع زنـدگی شخصـی و اجتماعی به کار برد. نوآوری، تنها در صـنعت و فن‌آوری محدود نمی‌شود، بلکه در زمینه‌های گوناگون، تعیین کننده و مهم است.

در این سال، باید اراده ملی، ایمان و باور قلبی و عناصر زیربنایی تقویت شود وهم‌زمان، عوامل محدود کننده

مانند منفی‌نگری، ناامیدی و نداشتن اعتماد به نفس در ابعاد ملی، از ادبیات عام و خاص و به ویژه جوانان و محیطهای علمی و آموزشی برچیده شود.
و نوزایی، طرح ایده‌های نو، به فعلیّت رساندن استعدادهای بالقوّه و داشتن اعتماد به نفس نهادینه شود. نخبگان جامعه وظیفه دارند در همه عرصه‌های فرهنگی، هنری، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی، با دیدی فراتر و بازتر، به منظور تحقق این شعار گام بردارند و همگان باید برای رسیدن به هدف بلند مدّت سرزمین خود، باید بر اساس تجربه‌ها و اندوخته‌های کشور و دیگر ملت‌ها عمل کنند و از پیشرفت آنان در حد لازم و درست بهره گیرند.
باید نوآوری را، چه انجام

دادن کار به گونه‌ای دیگر و یافتن محدوده‌های جدید بدانیم و چه خلاقیت بارور شده یا هر نوع دگرگونی در فن‌آوری، موضوعی است که تصمیم‌گیری درباره آن، نیازمند روش حساب شده است. شاید این همان نکته است که رهبر معظم انقلاب هوشمندانه فرمود:

«ما نمی‌توانیم آرام و معمولی حرکت کنیم، بلکه باید با تلاشی حساب شده و منظم و منضبط پیش برویم.»

ص: ۱۰

مهم‌ترین نوآوری‌ها را می‌توان در دو محور نوآوری در فرآیند و نوآوری در محصول دسته‌بندی و در همه عرصه‌ها همچون فرهنگ، سیاست و اقتصاد برای آن برنامه ریزی کرد. مسئله مهم در این زمینه، شناسایی پیش‌نیازهای نوآوری است. کنجکاوی شجاعانه، نوگرایی و ایده‌پردازی، از لوازم ضروری کار است. نگاه زنجیره‌ای داشتن به عنوان‌های سال‌های مختلف پیش از این و پس از این، می‌تواند حلقه کامل کننده جهت‌گیری باشد. بر این اساس نوآوری و شکوفایی، حلقه کامل کننده برخی از اولویت‌های سال‌های پیش مانند وجدان کاری و انضباط اجتماعی، پرهیز از اسراف، رعایت صرفه‌جویی، قناعت، پایداری، اقتدارملی، اشتغال آفرینی،

ص: ۱۱

نهضت خدمت‌گزاری و اتحاد ملی و انسجام اسلامی است.

جمع‌بندی زود هنگام درباره عنوان سال بعد و تهیه پیوست‌های مختلف، از جمله تبلیغی و اجرایی و تهیه روشی برای کنترل و ارزیابی اقدام‌ها و تأثیرات لازم، از جمله موضوع‌هایی است که می‌توان در این بخش به آن توجه کرد.

نام‌گذاری سال‌ها، عاملی حرکت آفرین برای کشورها

است تا به سوی پیشرفت و تعالی در هر حوزه‌ای، به صورت هدفمند گام بردارند. میزان شتاب در این حرکت، به مسائل متعددی برمی‌گردد. در این میان، مسئولان کشور در همه رده‌ها، در راس آن عوامل قرار می‌گیرند. کشور ما با داشتن میلیون‌ها جوان خلاق و تحصیل‌کرده، توانایی بالقوه‌ای برای شکوفایی و بالندگی کشور در بسیاری از عرصه‌ها دارد. البته فعلیت بخشیدن به این توانایی‌ها، بیش از هر چیز اهمیت دارد و هنر مسئولان نظام در این است که زمینه بروز خلاقیت در گروه خلاق، پر انرژی و پرشتاب کشور را فراهم آورند و مانع از دل‌سردی و وازدگی آنان شوند.

ناگفته نماند ما عادت کرده‌ایم نتیجه فعالیت‌هایمان

را نه در قالب کیفی، بلکه در قالب کمّی و در حد آمار و ارقام ارائه کنیم. حال آنکه چه خوب است، سال جدید را سال توجه به کیفیت‌ها قرار دهیم.

درکنار این اقدام‌ها، باید امکان رشد و بالندگی افراد متخصص و البته متعهد را در نظام مدیریتی کشور هموارتر کرد. همه ما به مسئله گردش

نخبگـان آگـاهیم، ولی به راسـتی تـا چه حـد اسـباب و لـوازم آن را فراهم کرده‌ایم؟! نبایـد نخبگـان و جوانـان خلاـق در پیـچ وخم بروو کراسـی دل‌سـرد شوند و زمینه بروز خلاقیت خود را در کشورهای دیگر جست‌وجو کنند. ضمن آنکه خبرهای موفقیت ایرانیان در کشورهـای دیگر را که در حوزه‌هـای مختلف علمی منشأ خـدمات انسانی هسـتند، گویای ضـعف در جـذب و به کارگیری این گونه افراد است.

بهترین راه برای حـل این مشـکل، ارزش‌گـذاری تخصصـی این افراد است؛ زیرا پیشـرفت و شـکوفایی کشور، در گرو دانش و عمل متخصصان و افراد تحصیل‌کرده‌ای است که هم‌اکنون خودکفایی را در بسیاری از زمینه‌ها، به ارمغان آورده‌اند. رهبر معظم انقلاب

می‌فرماید:

«انتظـار من در سال ۱۳۸۷، نوآوری در بخش‌هـای مختلف دسـتگاه‌های گوناگون اجتماعی، اقتصادی و خـدماتی کشور از جمله در دیپلماسی، حرکت به سمت علم و تحقیق، گسترش فرهنگ مطلوب در ارائه خدمات به همه قشرها، به خصوص قشرهای محروم، در آبادانی کشور است.»

... انتظارهـای مردم در سـال جـاری این است که فعالیت‌هایی که در سال‌های گذشـته انجام شـده و کارهایی که دولت در سال‌های اخیر انجام داده،

به نتیجه و شکوفایی برسد و کام مردم از نتیجه این فعالیت‌ها و تلاش‌ها شیرین شود. بنابراین امسال را سال نوآوری و شکوفایی می‌نامم.

ناگفته نماند یکی از عرصه‌های نوآوری، می‌تواند در حج باشد. ایران اسلامی توانسته است در سال‌های اخیر، با بازتعریف حج و تبیین حج ابراهیمی و به ویژه برگزاری مراسم برائت از مشرکین، نگاه همه مسلمانان به مناسک حج را تا حدود زیادی تحت الشعاع قرار دهد، به نحوی که امروزه مقوله حج از نظر کمّیّت و کیفیت، تعریف نوینی یافته است.

خوشبختانه، تعداد متقاضیان حضور در سرزمین وحی برای انجام عمره و تمتّع به شدت افزایش یافته و حتی نوبت‌های بیش از هیجده سال، در انتظار متقاضیان حج تمتع

و بیش از پنج سال در برابر مشتاقان حج عمره قرار دارد. از نظر سطوح مشارکت هم تعداد زیادی از جوانان در کاروان‌ها و یا به صورت عمره دانش‌آموزی و دانشجویی، به سرزمین وحی عزیمت می‌کنند و با کوله‌باری از معنویت و ایمان، به میهن اسلامی باز می‌گردند. کاروان‌های حج نیز با تبیین

فلسفه و اسرار حج، برگزاری برنامه‌های فرهنگی مناسب در حج ابراهیمی و اجرای بهینه مناسک حج، دیدگاه‌بسیاری از جوانان را به آثار و پی‌آمدهای این عمل عبادی دگرگون و مثبت ساخته‌اند. دست‌اندرکاران حج نیز با برنامه‌ریزی مطلوب کوشیده‌اند تا تغییرات اساسی و بنیادین، برای دست‌یابی به انجام حج ابراهیمی را برای حجاج فراهم آورند.
کاروان‌های حج ایرانی هم با الهام از رهنمودهای حکیمانه رهبر فرزانه انقلاب، شور و نشاط خاصی در اجرای مناسک حج به وجود آورده‌اند و با برنامه‌هایی همچون نشست‌های تخصصی با برادران اهل سنت، تبیین باورهای شیعی در برابر موج شبهه افکنی وهابیون، ارتباط

معقول، مـدبّرانه و روشـنگرانه بـا حجـاجِ سایر کشورها، ارتباط صـمیمانه با حجاج ایرانی ساکن کشورهای دیگر، برگزاری باشـکوه دعاهایی چون کمیل و ندبه و ... و رهبری مدبّرانه مراسم برائت از مشرکین، روز به روز باعث ارتقای کیفی و شکوفایی بیشتر مراسم حج گردیده‌اند. این همه تلاش، در راستای تحقق

منویات رهبری صورت گرفته است. رهبر فرزانه انقلاب، در دیدار با کارگزاران سازمان حج در تاریخ ۱/ ۹/ ۸۵ فرمودند:
«یکی از کارهای سازمان حج و بعثه مربوط به این کار، باید این باشد، مردمی را که می‌خواهند مسافر حج بشوند، از پیش در این‌ها ظرفیت و آمادگی به وجود بیاورند. البته حالا ـ هم هست، اما این باید بیشتر شود، با تهیه کتاب، با برنامه‌ریزی‌های گوناگون، با آموزش و بیان مسائلی که احتیاج دارند بدانند، چه مسائل فقهی؛ چه مسائل اجتماعی و سیاسی و اخلاقی و معنوی و عبادی و عرفانی و مانند آن.»
رهبر فرزانه در رهنمودی دیگری از دست‌اندرکاران حج خواستند که:
«هم نگاه به سازمان و کیفیت کارهای سازماندهی‌ای که هست و هم نوع وظایف و کارهایی که باید انجام بگیرد، انشاءالله، روز به روز بایستی با نگاه نو و احساس مسئولیت این مجموعه، حج را هر دو بخش را تعالی و تکامل بخشید و بهتر از گذشته کرد.»
همه می‌دانیم امیرالحاج

ایرانی، تمام توش وتوان خویش را برای تحقق حج ابراهیمی و رهنمودهای معظم له به کار بسته‌اند، حضرت آیت‌الله ری‌شهری، نماینده محترم ولی فقیه در نشستی در تاریخ ۳۱/ ۱/ ۳۸۷(ره)(سال نوآوری و شکوفایی) با دست‌اندرکاران حج داشته‌اند فرمودند: ما در سال نوآوری به سه عنصر نیاز داریم، عنصر برنامه‌ریزی، عنصر تلاش و عنصر اخلاق که باید به آن توجه ویژه صورت گیرد و

ص: ۲۲

راهکارهای عملی و آسیب و موانع احتمالیِ تحقق نوآوری، مورد مطالعه قرار گرفته و به صورت کاربردی مطرح شوند.»

اینـک بـا توجه به این دغـدغه‌ها و رهنمودهای حکیمانه رهبر معظم انقلاب، می‌رود تا حـج ابراهیمی جلوه‌ای دیگر پیـدا کنـد و این هدف متعالی میسور نخواهد شد مگر به لطف باری تعالی و کار بست صـحیح سـیاست‌های‌منطقی و رهنمودهای حکیمانه رهبر کبیر انقلاب، حضرت امام خمینی ۴ و رهبر فرزانه انقلاب، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای مدّظلّه‌العالی.

بعون الله تعالی

ص: ۲۳

کلیات

مفهوم‌شناسی و ابعاد

خلاقیت و

نوآوری

کلیات: مفهوم شناسی و ابعاد خلاقیت و نوآوری

۱. تعریف خلاقیت

اشاره

برخی از تعریف‌های مهم درباره خلاقیت عبارتند از:

- تلاش برای ایجاد یک تغییر هدفدار در توان اجتماعی یا اقتصادی سازمان؛
- به کارگیری توانایی‌های ذهنی برای ایجاد یک فکر، یا مفهوم جدید؛
- توانایی پرورش یا به وجود آوردن یک انگاره یا اندیشه جدید در بحث مدیریت، مانند به وجود آوردن یک محصول جدید؛
- طی کردن راهی تازه یا پیمودن یک راه طی شده به شکلی نوین.

البته از دو منظر دیگر هم نیز می‌توان به تعریف خلاقیت پرداخت:

الف) خلاقیت از دیدگاه روان‌شناسی

خلاقیت، یکی از جنبه‌های اصلی اندیشیدن است. تفکر، عبارت از فرآیند بازآرایی یا دگرگونی اطلاعات و نمادهای موجود در حافظه دراز مدت است.

بر اساس این تعریف، خلاقیت با قوه تخیل یا توانایی تصویر سازی ذهنی ارتباط مستقیم دارد. این توانایی

ص: ۲۶

عبارت است از فرآیند تشکیل تصویرهایی از پدیده‌های ادارک شده در ذهن. بر این اساس، خلاقیت عبارت است از:

- فرآیند یافتن راه‌های جدید، برای انجام دادن بهتر کارها؛
- توانایی ارائه راه حل جدید برای حل مسائل؛
- ارائه فکرها و طرح‌های نوین برای تولیدات و خدمات جدید و ادامه دادن آن حتی پس از نبود آن پدیده‌ها.

ب) خلاقیت از دیدگاه سازمانی

اشاره

خلاقیت یعنی ارائه فکر و طرح نوین برای بهبود و افزایش کمّیت یا کیفیت فعالیت‌های سازمان؛ برای مثال افزایش بهره‌وری، افزایش تولیدات یا خدمات، کاهش هزینه‌ها، ارائه تولیدات یا خدمات با روشی بهتر، رسیدن به تولیدات یا خدمات جدید و ....

روبرت جی استرنبرگ و لیندا ای اوهارا در

ص: ۲۷

بررسی‌های خود، شش عامل را در خلاقیت افراد مؤثر دانسته‌اند:

الف) دانش

: داشتن دانشِ پایه‌ای در زمینه‌ای محدود و کسب تجربه و تخصص در سالیان بسیار؛

ب) توانایی عقلانی:

توانایی ارائه ایده خلّاق، از راه تعریف مجدد و برقراری ارتباطات جدید در مسائل؛

ج) سبک فکری:

افراد خلاق معمولًا

در برابر روش ارائه شده از سوی سازمان و مدیریت ارشد، سبک فکری ابداعی را برمی گزینند؛

د) انگیزش:

افراد خلاق برای به فعل درآوردن ایده‌های خود برانگیخته می‌شوند؛

ه (شخصیت:

افراد خلاق ویژ گی‌های شخصیتی‌ای مانند؛ پی گیر بودن، مقاوم بودن در برابر فشارهای بیرونی و داخلی و نیز مقاوم بودن در برابر وسوسه هم‌رنگِ جماعت شدن دارند؛

و) محیط:

اشاره

افراد خلاق در داخل محیطهای، حمایتی بیشتر امکان ظهور می‌یابند.

۲. تعریف نوآوری

نوآوری یعنی خلاقیت آشکار شده و به مرحله عمل رسیده. به عبارت دیگر، نوآوری یعنی اندیشه خلّاق تحقق یافته؛ ارائه محصول، فرآیند و

خدمات جدید به بازار؛ به کارگیری توانایی‌های ذهنی برای ایجاد یک فکر یا مفهوم جدید.

۳. ارتباط خلاقیت و نوآوری

خلاقیت، بیشتر از یک فعالیت فکری و ذهنی است و نوآوری، بیشتر جنبه عملی دارد. در حقیقت، محصول نهایی عمل و اندیشه خلّاقِ تحقق یافته، نوآوری است. نوآوری، مهارتی است که با بسیاری

همکاری‌هـای دیگر همراه است. نوآوری، به دگرگونی‌هـای عمـده در زمینه پیشـرفت‌های فنی یـا ارائه تازه‌ترین مفاهیم مـدیریت یا شیوه‌های تولیـد گفته می‌شود. نوآوری، پدیـده‌ای چشم‌گیر و جنجالی است. نوآوری، پدیـده‌ای نادر است که تنها عـده‌ای خاص به آن می‌رسند. به عبارتی نوآوری، خلق چیز جدیدی است که هدفی معین را دنبال و به اجرا می‌رساند. بنابراین، به طور کلی نوآوری به هر گونه ایـده جدیـد برای یـک سازمـان یـا یـک صـنعت یا یک ملت یا در جهان گفته می‌شود. اگرچه واژه خلاقیت با نوآوری مترادف به کار می‌رود، امّا به عقیده بیشتر پژوهش‌گران، هر کدام از دو اصطلاح نوآوری و خلاقیت، مفهومی جداگانه دارند؛

خلاقیت، به آوردن چیزی نو به مرحله وجود اشاره دارد، درحالی که نوآوری، برآوردن چیزی نو به مرحله استفاده دلالت دارد. البته بین دو واژه نوآوری و تغییر نیز، تفاوت‌هایی وجود دارد. برای مثال تغییر می‌تواند به بهبود رضایت شغلی یک فرد اطلاق شود، درحالی که نوآوری، نتیجه و

ص: ۳۲

اثری بیش از یک فرد را در برمی‌گیرد و تأثیر آن، ورای دپارتمان ایجاد کننده آن است. در تحقیق دیگری تغییر، ایجاد هر چیزی است که با گذشته تفاوت داشته باشد. اما نوآوری، ایجاد ایده‌هایی است که برای سازمان، جدید است. از این رو، تمام نوآوری‌ها می‌توانند منعکس کننده یک تغییر باشند، در حالی که همه تغییرها، نوآوری نیستند. تغییر، نتیجه‌ای از فرآیند خلاقیت و نوآوری است.

تغییر سازمانی، به عنوان اتخاذ یک فکر یا رفتار جدید، به وسیله سازمان مشخص می‌شود، ولی نوآوریِ سازمان، اتخاذ یک ایده یا رفتار است که برای نوع وضعیت، سازمان، بازار و محیط کلی سازمان جدید است.

اولین سازمانی که این ایـده را معرفی می‌کنـد، به عنوان نوآور در نظر گرفته می‌شود و سازمانی که کپی می‌کند، یک تغییر را اتخاذ کرده است.

بر اسـاس این تعریف‌هـا، خلاقیت لازمه نوآوری است. اگرچه در عمـل نمی‌توان این دو را از هم متمایز ساخت، امّا می‌توان تصور کرد که خلاقیت، بستر رشد و پیدایی نوآوری‌هاست.

ص: ۳۴

خلاقیت، پیدایی و تولید یک اندیشه و فکر نو است، در حالی که نوآوری، عملی ساختن آن اندیشه و فکر است. از خلاقیت تا نوآوری، راهی طولانی در پیش است و تا اندیشه‌ای نو به صورت محصول یا خدمتی جدید درآید، زمانی طولانی می گذرد و تلاش‌ها و کوشش‌های بسیار به عمل می‌آید. گاهی ایده و اندیشه‌ای نو از ذهن فرد می‌تراود و در سال‌های بعد، آن اندیشه نو به وسیله فرد دیگری به صورت نوآوری، در محصول یا خدمت شکوفا می‌شود.

خلاقیت، به قدرت ایجاد اندیشه‌های نو اشاره دارد و نوآوری، به معنای کاربردی ساختن آن افکار نو و تازه است.

۴. ویژگی‌های افراد خلاق

پیش از ذکر ویژگی‌های افراد خلاق و نوآور باید گفت کسی که زندگی خلاق دارد، احساس توان‌مندی را در خودش پرورش می‌دهد. با مهر و محبت، ناکامی‌ها را می‌پذیرد و نیروهایش را در راه تحقق اهدافی که دارد، بسیج می‌کند. ایام گران‌بهای عمر را به بطالت تباه نمی‌کند. خوب می‌داند که

بی‌کاری، وقت گذرانی و به فراغت پرداختن بیش از اندازه، سبب آزردگی خاطر می‌شود. انسانِ خلاق، دل‌بسته مادیات نیست. اتومبیل‌های گران قیمت، لباس‌های فاخر و خانه‌های مجلل ممکن است خوب باشند، اما برای او اصل نیستند. انسان خلاق، سعادت را در لقب‌ها و زندگی در محله‌های مشهور و خوش آب وهوا جست‌وجو نمی‌کند. انسان خلاق، از سرگرمی‌های انفعالی فاصله می‌گیرد، از انگاره‌های انفعالی حذر می‌کند و علاقه‌مند و با نشاط، در جهت هدف‌هایش گام برمی‌دارد. به قدری محو زندگی است که فرصتی برای خودخواهی نمی‌یابد و جان کلام آنکه، مشتاق و هدف‌گراست. احساس جوانیِ دائم دارد؛ احساسی که همه به آن نیاز دارند و

ص: ۳۷

متأسفانه بیشترمردم از آن محروم هستند.

اگر چنین است، زمان برنامه‌ریزی است، زمان ایجاد تصویر ذهنی سالمی‌است که اساس زندگی خلاق است، زمان شروع است و شروع هرگز دیر نیست.

افراد خلاق یک سری ویژگی‌هایی دارند که ویژگی‌ها را می‌توان با درجه‌های متفاوت، در همه

افراد جامعه دید.

خلاقیت بر اثر سستی و کم‌کاری، راکد می‌ماند، ولی هیچگاه از بین نمی‌رود. بنابراین، باید سعی شود این ویژگی‌ها پرورش داده شوند تا خلاقیت، دچار رکود نشود.

الف) سلامت فکر و روان

افراد خلاق، از سلامت روانی برخوردارند. این افراد قادرند فکر، اندیشه و حرف‌های تازه را پشت سر هم مطرح کنند، بدون اینکه دچار رکود شوند.

بهره‌مندی از ذهنی سالم، باز و گشوده، این امکان را برای قوه خلاق فراهم می‌کند تا از آنچه می‌خواهد، تصویر روشنی بیافریند. سرانجام، عملی منشأ موفقیت و پیروزی است که در ورای آن، اندیشه‌ای سالم نهفته باشد. همان‌گونه که

ص: ۳۹

ورزش، عضلات را قوی‌تر و سالم‌تر می کند، تفکر، مطالعه کتاب‌های خوب و مفید و نگارش تجربه‌ها و افکار و منش‌ها نیز سبب تقویت و سالم‌تر شدن روان و ذهن و در نهایت، موجب باروری و شکوفایی خلاقیت می‌شوند.

ب) انعطاف پذیری

یعنی توانایی کنار گذاشتن چارچوب‌های ذهنی گذشته، دیدن

اندیشه‌های جدید، بررسی افکار نو و پذیرش مناسب‌ترین و کارآمدترین باورها.

ج) ابتکار

یعنی به پشتوانه اندیشه سالم و ذهنی پویا و منعطف، در هر زمان بتوان پیشنهاد تازه‌ای را یافت و آن را ارائه داد. ارائه پیشنهاد جدید، نوعی از خلاقیت و نوآوری است. انسان‌های خلاق، چشمه جوشانی از پیشنهادهای سازنده و مفید هستند.

د) ترجیح دادن پیچیدگی در برابر سادگی

افرادی که خلاقیت ندارند و تمایلی به بروز چنین امری را از خود نشان نمی دهند، هرگز سراغ سختی‌ها نمی روند و همواره در جست‌وجوی راه‌های بی‌دغدغه و آسان هستند، به گونه‌ای که معمولًا راه‌های

پیموده شـده را انتخاب می‌کننـد و علاقه‌ای به خطر کردن و پـذیرش وظایف سـنگین ندارند. این افراد، خواهان سایبان امنیتیِ ساخته شـده به دست دیگران هسـتند، در حـالی که افراد خلاـق و مبتکر، همـواره در تلاـش و تکـاپو هسـتند و به هر کـور سـویی رضـایت نمی‌دهند بلکه در جست‌وجوی منشأ نور می‌باشند.

بنابراین، پیچیدگی‌ها را انتخاب می‌کنند و به دنبال یافتن راه حلی ساده برای آنها هستند، ولی افرادی که تمایلی به خلاقیت ندارند، به جای پرداختن به ریشه، خود را با برگ‌ها و شاخه‌ها سرگرم می‌کنند و با رفتن به سراغ مسائل ساده خود را قانع و ارضا می‌کنند.

ه (استقلال رأی و داوری

افراد خلاق، بر خلاف افرادی که تمایلی به خلاقیت ندارند، انسان‌هایی پیرو و دنباله‌رو نیستند و به دنبال تکیه‌گاهی در عالم برون نیستند تا به او چنگ بزنند، بلکه صاحب فکر، اندیشه، سبک و روشی خاصّ و ویژه هستند. آنها همواره مطیع بی‌چون و چرای مسئول بالاتر و افراد بانفوذ نیستند. از جمع پیروی نمی‌کنند، بلکه بر اساس

باورها و الگوی ذهنی خود و بر اساس منطق حاکم بر امور، استقلال رأی دارند و قضاوت می کنند.

و) تمرکز نیروی ذهنی بر والاترین هدف

افراد خلاق همیشه و در هر شـرایطی، ذهن و نیروی خود را بر یک موضوع ویژه متمرکز می کننـد و به دنبال دست‌یابی به هدفی والا و بلندمرتبه هستند و با این عمل، بر

قلّه رستگاری و موفقیت تکیه می‌زننـد. هماننـد متمرکز شدن نور توسط ذرّه‌بین در یک نقطه و یا تمرکز لیزر در یک نقطه که حتی در فولاد هم نفوذ می کند. اما انسان‌هایی که از خلاقیت کمتری برخود دارند، اهداف و مسئولیت‌های متعددی را بر می گزینند و در هیچ زمینه‌ای به طور کامل، توفیقی حاصل نمی کنند.

شایـد با اندک تفکری، مثال‌هایی از مدیران و مسئولانی در محیط اطراف خود بیابیم که با قبول چندین مسئولیت و تمرکز نداشتن روی یک نقطه، مـدیر موفقی نبوده‌انـدو یا بر عکس. پس باید بدانیم دست‌یابی به اهداف، همواره در فضای ذهنی روشن و متمرکز و با ایستادگی و پشتکار میسر می‌شود.

ص: ۴۵

ز) کنجکاوی

افراد خلاق حتی اگر به درجه‌های بالای علمی برسند، در درون خود آرام و قرار ندارند و در جست‌وجوی دانستنی‌های بیشتری هستند. اگر راهی را که انتخاب کرده‌اند به نتیجه نرسد یا پی‌آمد خوشایندی نداشته باشد، به جای آنکه دست از فعالیت بردارند و افسوس بخورند،

بیشتر می‌کوشند تا آن را به نتیجه مطلوب برسانند. افراد خلاق بیشتر یادگیرنده هستند تا یاددهنده و در همه حال کنجکاو.

ح) اعتماد به نفس

افراد خلاق، انگیزه فراوانی برای رشد و پیشرفت و موفقیت دارند. از خودشان راضی هستند و به خود اعتماد لازم را دارند. گرچه در زندگی با مسائل و مشکلات روبرو هستند، امّا به حلّ آنها ایمان دارند. افراد خلاق از خود تنفر ندارند و از هر لحظه زندگی، لذت می‌برند.

ط) داشتن هدف در زندگی

افراد خلاق در زندگی خود احساس پوچی، بی‌هدفی و خلأ ندارند. بلکه احساس می‌کنند به دنیا آمده‌اند تا رسالتی بزرگ را به انجام برسانند، از این رو، وقت خود را تلف

نمی کنند. افراد خلاق، زندگی را دوست دارند.

ی) زندگی کردن با توجه به حال

افراد خلاق به جای آنکه زندگی را در گذشته و آینده جست‌وجو کنند، به حال توجه دارند و از آن لذت می‌برند. این افراد همیشه و در همه حال، از زندگی لذت می‌برند؛ زیرا انتظار برای لذت بردن در آینده، نابخردانه است.

ک) احتیاج نداشتن به تأیید دیگران

این افراد به تأییـد دیگران نیازی ندارنـد و بر عکس، بیشتر مردم که در پی کسب افتخارات هسـتند، به این مسـئله که عملکردشان به تأیید و پسند دیگران برسد و یا همه اعمال آنها تحسین شود یا خیر، توجهی ندارند.

ل) انرژی فراوان

افراد خلاق، انرژی و نیروی فراوانی دارنـد؛ زیرا نسـبت به کار خود و به طور کلی زندگی، هیجان خاصـی دارند. البته توان و نیروی مافوق طبیعی ندارند، بلکه انرژی آنان، حاصل عشق به زندگی است.

م) تنوّع طلبی

افراد خلاق از یکسان بودن و تغییرناپذیر بودن گریزانند. دوست دارند در زندگی تغییر و تنوّع ایجاد

ص: ۴۹

کنند.

ن) مثبت اندیشی

افراد خلاق، مثبت و سازنـده هسـتند. تظاهر نمی‌کننـد و دروغ‌گو نیسـتند. واقع‌بین هسـتند و از مکر و ریا در زندگی بیزارند. همیشـه نیمه پر لیوان را می‌بینند و کمتر به نقاط منفی می‌نگرند. آنان، به آینده امیدوارند.

س) برخورد صحیح با مشکلات

افراد خلاق با مسائل و مشکلات، به درستی برخورد می‌کنند، قهرمان پرست نیستند، آن‌قدر مشغول فعالیت و سازندگی‌هستند که وقت خود را صرف سرزنش‌و ملامت دیگران نمی‌کنند. در برابر مشکلات، ناله و شکوه سر نمی‌دهند، بلکه به دنبل راه‌حل مشکل هستند. لحظات زندگی را صرف سازندگی و شکوفایی می‌کنند و مشکلات را از طریق عقل و منطق حل می‌کنند.

۵. موانع خلاقیت

عوامل و موانع را می‌توان به دو دسته کلی «فردی»(درونی) و «محیطی»(بیرونی) تقسیم کرد. منظور از موانع درونی، عواملی است که به ویژگی‌های شخصی فرد مربوط

می‌شود و موانع محیطی، به موقعیت‌هایی اطلاق می‌شود که فرد در رابطه با دیگران دارد.

الف) موانع فردی

۱. عادت:

اگر فرد در حل مسائل، روشی را انتخاب کند که فقط در یک چارچوب خاصی قرار گیرد و همیشه بخواهد طبق آن الگو مشکلات را حل کند، به آن عادت می‌کند و بدون تفکر و تعمق، به حل مسائل

می‌پردازد. بنابراین فکر را محدود می‌کند و به خلاقیت، که لازمه اش تفکر و تعقل است، نخواهد رسید.

۲. ترس از موفق نشدن:

با توجه به این واقعیت که چنانچه نتایج به دست آمده از اعمال انسان‌ها موفقیت‌آمیز باشد، انسان تشویق و در غیر این صورت، با تنبیه و توبیخ روبه‌رو می‌شود، انسان‌ها به دنبال‌انجام اموری هستند که همراه با موفقیت باشد. از این رو، از ریسک کردن- که لازمه خلاقیت است- دوری می‌کنند که مانع خلاقیت و آزمایش راه‌های گوناگون است.

۳. انعطاف‌ناپذیری:

یکی دیگر از موانع خلاقیت این است که افراد، در چارچوب و قالب مشخصی فکر و عمل می‌کنند و به جنبه‌های مختلف، توجه

ندارند که این مسئله، سبب محدودیت فکری می‌شود. همچنین برخی مواقع، تعصّب و پیش‌داوری، مانع ارزیابی صحیح می‌شود.

۴. نداشتن اعتماد به نفس:

در برخی مواقع، افراد از توانایی و استعداد بالایی برخوردارند، اما جرأت، شهامت و اعتماد به خود ندارند و چون فکر می‌کنند نظر آنها اشتباه است، و حتی از بیان آن خودداری می‌کنند! این نگرش

سبب می‌شود خود را باور نکنند و کم‌کم احساس خودکم‌بینی، حقارت و کم‌رویی می‌نماید. پس نداشتن اعتماد به خویشتن، مانعی برای ابراز خلاقیت است.

۵. دوری از موقعیت‌های مبهم:

انسان‌ها در بسیاری موارد، از امور و موقعیت‌هایی که پیچیده و مبهم‌اند، دوری می‌کنند و به دنبال روش‌ها و راه حل‌های مطمئن و بدون دردسر هستند. ابهام و اشکال در امور را نمی‌پسندند و نمی‌خواهند ذهن خود را مغشوش سازند. در حالی که توجه به موقعیت‌های مبهم و پیچیده، از ویژگی‌های انسان‌های خلاق است.

ب) موانع بیرونی

۱. آداب و رسوم:

در بسیاری از موارد، آداب و رسوم و سنن اجتماعی، افراد را مجبور می‌سازد که طبق الگو

ص: ۵۵

وخواسته‌های فکری و رفتاری جامعه خود عمل کنند و به غیر از آن فکر نکنند. این جبر اجتماعی و ایجاد محدودیت و سنّت‌پرستی که برخی مواقع حتی با انحراف همراه است، تعصّب خاصی را ایجاد می‌کند که مانع خلاقیت است و جلوی ایجاد الگوی تازه را می‌گیرد.

۲. هم‌رنگی:

در برخی موارد، افراد از این‌که با دیگران

متفاوت باشند، می‌هراسند. از این رو، رأی و عقیده خود را با دیگران هماهنگ می کنند و راهی را برمی گزینند که دیگران در آن مسیر باشند. این عامل سبب می‌شود آنان در چارچوبی عمل کنند که دیگران عمل کرده‌اند. بنابراین، جلوی ابتکار و خلاقیت- که لازمه آن پاسخ‌های غیر معمول است- گرفته می‌شود.

۳. قوانین و مقررات:

گرچه رعایت قوانین و مقررات برای هر فرد واجب است تا نظم در جامعه حکم‌فرما باشد، امّا نداشتن انعطاف در قوانین، مانع رشد تفکر خلاق است. برای مثال، قوانین آموزشی در تعلیم و تربیت، بدون توجه به تفاوت‌های فردی، مانعی برای بروز خلاقیت دانش‌آموزان است.

۴. شغل:

برخی مواقع،

فعالیت‌های یک‌نواخت در شغل و حرفه سبب می‌شود که فرد به آن فکر نکند و از روی عادت و به صورت مکانیکی و بدون تعمق و تفکر، به امور زندگانی بپردازد. افزون بر آن، خستگی و کمبود وقت، اجازه فکر کردن را به فرد نمی‌دهد. بنابراین، خلاقیت- که از ویژگی‌های آن یکنواخت نبودن زندگی است- رعایت نشده و مسئولیت‌های اداری و شغلی،

ص: ۵۸

جلوی خلاقیت فرد را می گیرد.

۵. نگرانی و ترس از استقبال نشدن ایده جدید:

اشاره

امور خلاق چون جنبه نوآوری دارد و تازه و جدید است، امکان دارد در ابتدای امر، مورد توجه اجتماع قرار نگیرد و افرادی که از تحقیر و سرزش ترس داشته باشند، و دست از تفکر خلاق بردارند. تاریخ جهان بشر، چه بسیار دانشمندانی را به خود دیده است که با وجود تمسخر، تحقیر و توهین از پای ننشسته و راه موفقیت و دست‌یابی به هدف را تجربه کرده‌اند.

تولید و نوآوری، بر اساس دو بال علم و ایمان

انسان، تنها موجودی است که به علت بهره‌مندی از عقل، قدرت اندیشیدن، استنتاج، کشف و نوآوری، می‌تواند برای شناخت خود، جهان، جامعه و برقراری روابط با

آنها بکوشد و موفقیت‌هایی به دست آورد. از سوی دیگر لازمه چیرگی بر دشمن، آراستگی به نیروی علم، تفکّر، تدّبر و محاسبه است.
جامعه‌ای که به فرهنگ علمی و پشتیبانیِ حاکمیت از علم و پژوهش مجّهز باشد، زمینه‌های رشد و بهبود و پیشرفت در وضع موجود را دارد و در صورتی که با ایمان به خدا و ارزش‌های الهی

پیوند داشته باشد، می‌تواند در جهت انسانی و ارزش‌های متعالی و افزایش روند کیفی زندگی حرکت کند.

لازمه هرگونه توسعه و پیشرفتی، دگرگونی در باورها، فرهنگی عمومی و معیارهای مبتنی بر تولید علم و نظریه پردازی است. جنبش نرم‌افزاری در واقع حاصل رواج تفکر علم‌مداری، شایسته‌سالاری و حاکمیت قانون و ارزش‌هاست. از این رو، عقلانیت، برنامه‌ریزی و نظم و امنیت، از لوازم تحقق چنین حرکتی به شمار می‌روند.

نظام آموزشی و محتوای درس‌ها، جهت‌گیری‌ها و سیاست‌های اداری و فرهنگ عمومی، بالاترین و مهم‌ترین اثرگذاری و اثرپذیری را بر جریان تولید علم و جایگاه عالم و پژوهشگر و در نتیجه،

دگرگونی‌های مثبت یا منفی جامعه و حکومت دارند. از این رو، شناخت جنبه‌های مثبت و منفی و چگونگی برخورد و اصلاح نظام آموزشی، امری ناگزیر است. در جهان آفرینش، انسان موجودی منحصر به فرد است که از جمله ویژگی‌های او کمال‌جویی، برتری‌طلبی و رشد و پویایی است.

بنابراین، برای حرکت در

مسیر خواسته ذاتی، طبیعی و فطری خود، بهره گیری از عقل، اندیشه، خردورزی و تدّبر را ضروری و بهره گیری از علم، آگاهی و پژوهش را لازمه این حرکت و نوآوری، کشف و اختراع را نتیجه آن می‌داند. ضمن آنکه رشد و پیشرفت در وضع کنونی خود را هدف قرار داده است.

از ویژگی‌های جهان‌بینی اسلام، واقع‌بینی و درک قوانین حاکم بر جهان و جوامع است. از این رو، «علم مدار»، «عقل گرا» و دوست‌دارِ «تفکر بنیاد» و دشمن «تحجّر»، «تبعیت کورکورانه» و «تصلّب در شکل و قالب‌ها» است.

با مطالعه تاریخ تمدن‌ها و ظهور و افول آنها مشخص می‌شود که دو عامل، بیش از عوامل دیگر، تعیین کننده وسرنوشت‌ساز بوده است. نخست،

موقعیت و ارزش علم، عالم، تعلیم و پژوهش و در نتیجه، نوآوری، ابداع و سرانجام قدرت ناشی از آن است و عامل دوم که بی‌ارتباط با آن نیست، ایمان، اخلاق و جهان بینی حاکم است. پس دو بال علم وایمان، در دراز مدت تعیین کننده وضع و چگونگی حرکت صعودی یا نزولی تمدن‌ها، دولت‌ها، انقلاب‌ها و نظام سیاسی- اجتماعی بوده است.

هیچ تحول مثبت، سازنده و بنیادی در جهت رشد و کمال انسان(تأکید بر رشد و کمال نه توسعه به معنای متعارف که نیازمند پژوهش مستقل است) شکل نمی‌گیرد و ریشه‌دار نمی‌شود، مگر اینکه جریان عمومی و ارزش‌گذاری فردی و اجتماعی، برنامه‌ریزی‌ها، قانون‌گذاری‌ها وسیاست‌گذاری، بر مبنای علم و تحقیق و با تکیه بر نوآوری‌ها، تولید علم و یافته‌های جدید باشد.

امام خمینی/ در وصیت نامه سیاسی- الهی خود در این زمینه چنین می‌گوید:

... بدانید مادام که در احتیاجات صنایع پیشرفته، دست خود را پیش دیگران دراز کنید و به دریوزگی عمر را بگذرانید، قدرت ابتکار و پیشرفت در اختراعات در شما شکوفا نخواهد شد و به خوبی و عینیت دیدید که در این مدت کوتاه، پس از تحریم اقتصادی، همان‌ها که از ساختن هر چیز خود را عاجز می‌دیدند و از راه

انـداختن کارخانه‌هـا آنان را مأیوس می‌نمودنـد، افکار خود را به کار بسـتند و بسـیاری از احتیاجات ارتش و کارخانه‌ها را خود رفع نمودند و این جنگ و تحریم اقتصادی و اخراج کارشـناسان خارجی، تحفه‌ای الهی بود که ما از آن غافل بودیم. اکنون اگر دولت و ارتش کالاهای جهان‌خواران را خود تحریم کنند و به کوشش و سعی در راه ابتکار بیفزایند، امید است که کشور خودکفا شود و از دریوزگیِ دشمن نجات یابد.

۶. ضرورت پرچمداری تولید علم در جهان اسلام

کسانی که با متون دینی مسلمانان آشنا باشند، بدون شک به توجه اسلام به تحصیل و تعلیم دانش و گسترش علم پی می‌برند و آنان که با تاریخ علم در جهان آشنا هستند، می‌دانند نقش دانشمندان مسلمان در تولید علم، تا چه اندازه برجسته بوده است.
در اینکه مسلمانان در روزگاران گذشته در پیدایش، گسترش وتولید علم نقش داشته‌اند شکی نیست، ولی این پرسش مطرح است که آیا امروز نیز ضرورت دارد مسلمانان در این میدان فعّال شوند یا نه؟ و آیا نمی‌توان تنها به استفاده از دست‌آورد دیگران در این زمینه‌ها بسنده کرد؟ در پاسخ به این پرسش باید گفت: در جهان کنونی به

دلیـل بیـداری مسـلمانان در قرن اخیر بـه واسـطه انقلاب اسـلامی ایران، نمی‌توانیم نظاره‌گر صـرف پیشـرفت علـم باشـیم واز دست‌آوردهای علمی دیگران اسـتفاده کنیم، بلکه بایـد خودمان با جدّیت فراوان، وارد این میدان شویم و همان‌گونه که پرچمداری حدیث بیداری مسلمانان را در اختیار داریم، پرچمداری

تولید علم را دست‌کم در دنیای اسلام در اختیار داشته باشیم.

بخش اوّل گذری بر مهم‌ترین نوآوری‌ها در حج از دیدگاه امام و مقام معظّم رهبری مدّظلّه العالی

اشاره

دیدگاه‌های نوین امام(ره) و مقام معظم معظّم رهبری به مقوله حج

دیدگاه‌های نوین امام/ و مقام معظّم رهبری به مقوله حج

اشاره

پیروزی انقلاب اسلامی، باعث تجدید مجد و عظمت امت و بازگشت به هویّت اصیل اسلامی و اندیشه ناب محمدی گردید. یکی از آثار انقلاب، احیا و تعظیم شعائر الهی در سطح جوامع اسلامی و تمام دنیا بود.
در کنار احیای مساجد، نمازهای جمعه و جماعت، احیای ارزش‌های دینی، حج نیز آن‌گونه که ابراهیم خلیل الرحمان بنیادش را نهاد و پیامبر عظیم‌الشأن اسلام اعتلایش بخشید، پس از قرن‌ها غربت، حیات تازه گرفت و

کانونی برای تجمّع پیروان دین حنیف و منادیان توحیـد و مرکز برائت از تمامی مظاهر شـرک و اسـتکبار گردیـد و این همه، مدیون مجاهـدت‌های طاقت‌فرسـای خمینی کبیر، معمـار تجدیـد حیـات اسـلام واقعی و منادی وحـدت امت اسـلامی بود. او در طول حیات خویش کوشید تا پیرایه‌ها و زنگارهایی که بر اثر تلاش مشترک دشمنان دین و متحجّرین و دین به دنیا

ص: ۷۱

فروشان بر جوهره مفاهیم و مناسک اسلامی نشسته بود، بزداید و اسلام ناب و پاک را آن گونه که پیامبر اکرم(ص) ترسیم کرده بود، به نسل تشنه عدالت و حقیقت عرضه نماید.

بدون تردید یکی از با اهمیت‌ترین دست‌آوردها و نوآوری‌های حضرت امام، احیای حج ابراهیمی بود. هر چند دشمن نیز از پای ننشست و تمامی ابزار و امکانات خویش را تحت لوای اسلام امریکایی بسیج کرد تا از ابلاغ پیام حرکت‌زا و حیات آفرین امام خمینی جلوگیری کندکه نقطه‌بارز این تقابل، در حج خونین ۱۳۶۶ ش اتفاق افتاد.

مهم‌ترین نوآوری و نگرش‌های حضرت امام/ و رهبر فرزانه

انقلاب را نسبت به مقوله حج، می‌توان در موارد زیر دنبال کرد:
الف: نگاه نو به بُعد معنوی حج
ایشـان در پیـامی خطاب به مسـلمانان، به مناسـبت برگزاری کنگره عظیم عبادی- سیاسـی حـج و عیـد سـعید قربان، در تاریـخ ۷/ ۶/ ۳۶۳(ره) فرمودند:
مراتب معنوی حج که سرمایه حیات جاودانه

است و انسان را به افق توحید و تنزیه نزدیک می‌نماید، حاصل نخواهد شد، مگر آن که دستورات عبادی حج به طور صحیح و شایسته و مو به مو عمل شود و حجاج محترم و روحانیون معظم کاروان‌ها، تمام همّ خود را صرف تعلیم و تعلّم مناسک حج کنند ...(اصولًا) بُعد سیاسی و اجتماعی آن [حج] حاصل نمی‌گردد، مگر آن که بُعد معنوی و الهی آن، جامه عمل پوشد. (۱) امام امت به همه حجاج توصیه می‌نماید که با منظر جدیدی به سفر روحانی حج بنگرند و این سفر روحانی را از این دریچه ببینند که:

سفر حج، سفر کسب نیست، سفر تحصیل دنیا نیست، سفر الی الله است. شما دارید به طرف خانه خدا می‌روید. تمام اموری که دارید انجام می‌دهید، به طور الهیت باید انجام بدهید. سفرتان از اینجا که شروع می‌شود، «وفد» الی الله است. سفر به سوی خدای تبارک و تعالی است. (۲)

۱- صحیفه امام، ج ۱۹، ص ۴۴- ۴۲.

۲- صحیفه امام، ج ۱۰، ص ۱۷۵.

چه بسیار افرادی که در زمان پیش از انقلاب، تشّرف به حج را به عنوان خودنمایی و چشم و هم‌چشمی ارزیابی می‌کردند. امام امت با علت به این دیدگاه به بازگشت به معنویت و خلوص نیت تأکید ورزیدند و فرمودند:
از مهمات در همه عبادات، اخلاص در عمل است که اگر خدای نخواسته کسی عملی را برای خودنمایی و عرضه به دیگران انجام دهد و

خوبی عملش را به رخ دیگران بکشد، عمل او باطل است حجّاج محترم مواظب باشند که رضای غیر خداوند را در اعمال خود شرکت ندهند. (۱) رهبر فرزانه انقلاب، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای نیز در سال ۱۳۷۲، در دیدار با مسئولان و کارگزاران حج، همچون معمار کبیر انقلاب، همین مسئله را مورد تأکید قرار داده و فرمودند:

اگر کار برای خدا و به قصد انجام تکلیف و کسب مرضات الهی شد، خداوند به آن برکت می‌دهد، اثر می‌دهد، جذابیت می‌دهد و دل‌ها را به طرف آن جلب می‌کند ... نگاه کنید در همه این کارها، آن مرد الهی و معنوی، نیت‌اش نیت خدایی بود، خدا هم برکت داد. تبدیل حج از یک عمل نیمه تجاری، نیمه سیاحتی- تفنّنی، به یک حرکت عظیم اسلامی با ابعاد جهانی، کار کوچکی نبود. این کار با برنامه‌ریزی‌های سیاسی و دنیایی و این چیزها قابل تحقق نبود. این را خدا کرد و آن هم به خاطر نیت خالص آن مرد

۱- صحیفه نور، ج ۱۹، ص ۱۹۹.

بزرگ بود، ما هم بایـد این را یاد بگیریم و در کارهایمان نیت‌ها را خـدایی کنیم. (۱) رهبر فرزانه انقلاب معتقدنـد که همه منابع در حج لحاظ شده، از این رو در دیدار با کارگزاران و مسئولان حج می‌فرماید:

فریضه حج یک گنجینه عظیم، یک ذخیره تمام

۱- بیانات رهبری در دیدار با مسئولان و کارگزاران حج، ۸/ ۲/ ۱۳۷۲.

نشدنی و یک سرچشمه همیشه فیّاض برای مسلمین است. در حج، هم دنیا برای مسلمانان است و هم آخرت، هم تربیت فردی و تهذیب نفسانی است و هم تربیت اجتماعی و سیاسی، علاوه بر این احساس اخوت هست، احساس وحدت و یگانگی هست، نظم و ترتیب هست، نشان دادن عظمت اسلام به غیر مسلمین و تقویت روحیه مسلمین به خاطر مشاهده عظمت اسلامی هم هست. نهایتاً این که حج مجمعی برای متحد کردن آرا و دل‌ها در زمینه‌های گوناگون است. همه چیز در این مجموعه ملاحظه شده است. آن‌جا که قرآن کریم به منافع اشاره می‌کند و می‌فرماید: یَشْهَدُوا مَنافِعَ لَهُمْ (۱) مقصودش فقط منفعت معنوی نیست، فقط مسأله شخصی نیست، فقط جنبه روحی و روانی یا جنبه عبادی نیست و یا فقط جنبه دنیایی و تجارت نیست بلکه همه چیز است. سیاست است، اقتصاد است، معنویت است، روحیه فردی است، روحیه جمعی است و اقتدار جهانی است. (۲) ب: نگاه نو به فلسفه و اعمال حج امام خمینی/، رهبر کبیر انقلاب

۱- صحیفه امام، ج ۱۰، ص ۱۶۰.

۲- رهبر معظم انقلاب، ۱۶/ ۱۲/ ۱۳۷۵.

اسلامی، درباره فلسفه اعمال حج، نظریه‌ای جدید ارایه داده و می‌فرماید:

گردش به دور خانه خدا، نشان دهنده این است که به غیر از خدا، گِرد دیگری نگردید و رجم عقبات، رجم شیاطین انس و جن است (۱) ... در لبّیک لبّیک، نه بر همه بت‌ها گویید و فریاد «لا» بر همه طاغوت‌ها و طاغوت‌چه‌ها کشید و در طواف حرم خدا که نشانه عشق به حق است، دل را از دیگران تهی کنید. و جان را از خوف غیر حق پاک سازید و به موازات عشق به حق،

۱- رهبر معظم انقلاب، ۱۶/ ۱۲/ ۱۳۷۵.

از بت‌های بزرگ و کوچک و طاغوت‌ها و وابستگان شان برائت جویید که خدای تعالی و دوستان او از آنان برائت جستند و همه آزادگان جهان از آنان بری هستند. (۱) حضرت آیت‌الله خامنه‌ای نیز که درس‌آموز مکتب خمینی بزرگ است، چو ایشان به فلسفه حج می‌نگرد و می‌فرماید:

حج می‌توانـد روح توحید را در دل‌ها زنده کند، تکه پاره‌های امت بزرگ اسلامی را به هم وصل کند، عظمت مسلمین را به آنان برگردانـد و آنان را از حقارت و احساس ذلّتی که بر ایشان تحمیل کرده‌انـد، نجات دهد. حج می‌تواند دردهای مسلمین را به علاج نزدیک کنـد و بزرگ‌ترین درد آنان را که سلطه فرهنگی و اقتصادی و سیاسی کفر و استکبار است، درمان نمایـد. حج می‌تواند دلبستگی‌های اسارت‌آفرین را از دل‌ها بشویـد و در مقابل، ارتباط خدا و بندگان خدا را در فرد و جمع مسلمانان تقویت نماید. (۲)

ج: توجه به قرآن و انس با آن در حج

۱- صحیفه امام، ج ۲۰، ص ۸۹.

۲- صحیفه امام، ج ۱۰، ص ۱۶۰.

قرآن کتاب زندگی و سرشار از معنویت و نورانیت است. حضرت امام/ در نگرشی نوین به کتاب آسمانی، حجاج را به انس با این صحیفه آسمانی در طول حج فرا می‌خواند و می‌فرماید:

به زائران محترم تذکر می‌دهم که در این مواقف معظّمه و در طول سفر به مکه مکرمه و مدینه منوره، از انس با قرآن کریم- این صحیفه الهی

و کتاب هدایت- غفلت نورزند ... (۱) خـدای نخواسـته مباد که مهجور شود و گرچه ابعاد مختلفه آن و در هر بُعد، مراحل و مراتب آن از دسترس بشر عادی دور است، لکن به اندازه علم و معرفت و استعدادهای اهل معرفت و تحقیق در رشته‌های مختلف، به بیان‌ها و زبان‌هـای متفـاوت نزدیـک به فهم، از این خزینه لایتناهـای عرفـان الهی و بحر موّاج کشف محمـدی(ص) بهره‌هایی بردارنـد و به دیگران بدهند ... (۲) باید بدانیم حکمت آن که این کتاب جاوید ابدی که برای راهنمایی بشـر به هر رنگ و ملیت و در هر قطب و قطر، تـا قیـام سـاعت نـازل گردیـده است آن است که مسائل مهم و حیاتی را چه در معنویات و چه در نظام ملکی زنـده نگه دارد و بفهماند که مسائل کتاب برای یک عصـر و یک ناحیه نیست و گمان نشود قصد ابراهیم و موسـی و محمد علیهمو علی آلهم السلام مخصوص به زمان خاصـی است. (۳) چه زیبـاست پیروی رهبر فرزانه از مراد و راهنمـای خود که در توصـیه‌ای حکیمانه، راه خمینی کبیر را

۱- صحیفه امام، ج ۲۰، ص ۹۱.

۲- صحیفه امام، ج ۲۰، ص ۹۲.

۳- پیام امام خمینی/ به زائران بیت‌الله الحرام در تاریخ ۱۶/ ۵/ ۶۵ صحیفه نور، ج ۲۰، ص ۱۹؛ صحیفه امام، ج ۲۰، ص ۴(ص)- ۹۳.

به حجاج یاد آور شده و می‌فرماید:

می‌توان با برنامه‌ریزی حج سنّت ختم قرآن در حج را احیا کرد و علاوه بر برگزاری مراسم بسیار مهم و ارزشمند دعای کمیل، قرآن را محور فعالیت‌ها و اقدامات فرهنگی- سیاسی قرار داد و فضای حج را فضایی کاملًا قرآنی و معنوی ساخت. (۱) حج و تحکیم وحدت بین مسلمانان

حضرت امام/ چاره مسلمانان

۱- پیام رهبری به کارگزاران حج، ۵/ ۱۲/ ۸۲.

را در وحدت و همدلی می‌دید و به روشنی دریافته بود که هرگونه تفرق و تشتت، باعث سلطه بیگانگان بر مسلمانان می‌شود. از این رو شاخصه‌های مهم حج ابراهیمی را وحدت اسلامی دانسته و فرمودند:

حج، بهترین میعادگاه معارفه ملت‌های اسلامی است که مسلمانان با برادران و خواهران دینی و اسلامی خود از سراسر جهان آشنا می‌شوند و در آن خانه‌ای که متعلّق به تمام جوامع اسلامی و پیروان ابراهیم حنیف است، گرد هم می‌آیند و با کنارگذاردن تشخّص‌ها و رنگ‌ها و ملیت‌ها و نژادها، به سرزمین و خانه اولّین خود رجعت می‌کنند و با مراعات اخلاق کریمه اسلامی و اجتناب از مجادلات و تجمّلات، صفای اخوت اسلامی و دورنمای تشکّل امت محمدی(ص) را در سراسر جهان به نمایش می‌گذارند. (۱)

حضرت امام در سخنی دیگر می‌فرماید:

باید بدانند که یکی از فلسفه‌های مهم اجتماعی عظیم، از سراسر جهان در این مقام مقدس

۱- صحیفه امام، ج ۲۰، ص ۳۴۴.

و مهبط وحی، به هم پیوستن مسلمانان جهان و تحکیم وحدت بین پیروان پیامبر اسلام و پیروان قرآن کریم در مقابل طاغوت‌های جهان است ... (۱) زائران محترم که در جوار خانه خدا و محل رحمت او هستند، با همه بندگان خدا با رفق و مروت و اخوّت اسلامی رفتار نمایند و همه را بدون در نظر گرفتن رنگ و زبان و منطقه و محیط، از خود بدانند و همه با هم، یک واحده و ملت واحد قرآنی باشند تا بر دشمنان اسلام و انسانیت چیره

۱- صحیفه امام، ج ۱۹، ص ۳۴۰.

شوند. (۱) حضرت امام از خطبا، روحانیون و سیاستگزاران حج می‌خواهند که برای دست‌یابی به وحدت اسلامی، در موسم حج تلاش کنند و در رهنمودی از آنان می‌خواهند:

از جمله وظایف در این اجتماع عظیم، دعوت مردم و جوامع اسلامی به وحدت کلمه و رفع اختلافات بین طبقات مسلمین است که خطبا و گویندگان و نویسندگان در این امر حیاتی اقدام نمایند و کوشش کنند در بوجود آوردن جبهه مستضعفین که با وحدت جبهه و وحدت کلمه و شعار لا اله الا الله از تحت اسارتِ قدرت‌های شیطانیِ اجانب و استعمارگران و استثمارگران بیرون آیند و با اخوّت اسلامی بر مشکلات غلبه پیدا کنند. (۲) حضرت امام هرگونه تفرقه‌ای را از سوی دشمنان اسلام می‌دانند و برای هوشیاری امّت اسلامی همگان را به وحدت و برادری توصیه می‌کند:

۱- همان.

۲- صحیفه امام، ج ۱۰، ص ۱۵۹.

هـان! ای مسـلمانان قدرتمنـد! به خود آییـد و خود را بشناسـید و به عـالم بشـناسانید و اختلافـات فرقه‌ای و منطقه‌ای را، که به دسـت قـدرت‌های جهانخوار و عمّال فاسـد آن‌ها برای غارت شـما و پایمال کردن شـرف انسانی و اسـلامی شـما بار آمـده، به حکم خدای تعالی و قرآن مجید به دور افکنید ... (۱) ای مسلمانان جهان! و ای پیروان مکتب توحید! رمز تمام گرفتاری‌های کشورهای اسلامی، اختلاف کلمه و عدم هماهنگی است و

۱- صحیفه امام، ج ۱۹، ص ۳۳۶.

رمز پیروزی، وحدت کلمه و ایجاد هماهنگی است که خداوند تعالی در یک جمله بیان فرموده:(وَ اعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِیعاً وَ لا تَفَرَّقُوا) اعتصام به حبل الله بیان هماهنگی جمیع مسلمین است همه برای اسلام و به سوی اسلام و برای مصالح مسلمین و گریز از تفرقه و جدایی و گروه‌گرایی که اساس همه بدبختی‌ها و عقب‌افتادگی‌هاست. (۱) رهبر معظم انقلاب اسلامی نیز نقش حج در تحکیم وحدت اسلامی را بسیار مهم و اساسی می‌شمارند و در جای‌جای پیام خود به حجاج و کارگزاران حج بر این امر تأکید می‌نمایند:

در حالی که مراکز استکبار جهانی، تمام تلاش خود را برای مقابله با ایمان، حرکت و وحدت اسلامی متمرکز کرده‌اند. موسم حج، فرصت بزرگی برای مسلمانان است تا با استفاده از این نعمت الهی، نیروی عظیم و معنوی خود را به میدان بیاورند و نشان دهند که قدرت امت اسلامی، باید در معادلات جهانی مورد محاسبه قرار گیرد.(۶/ ۱۰/ ۸۲)

۱- از پیام امام خمینی)(به حجاج ۷/ ۷/ ۵۸؛ صحیفه نور، ج ۹، ص ۲۲۶.

ص: ۸۸

نماینـده ولیّ فقیه و سـرپرست حجاج ایرانی نیز برای تحقّق وحـدت اسـلامی گاهی به نشـست‌های مختلف با مـذاهب در موسم حج پرداخته و در گزارشی به ولیّ فقیه فرمودند:

همـایش بین‌المللی بـا شـرکت زائران کشورهـای مختلف برگزار شـد و مبـاحث علمی خوبی با اندیشـمندان اهل سـنت رهبر انقلاب صورت گرفت.(۵/ ۱۲/ ۸۲ ری‌شهری)

رهبر انقلاب از اینکه حجاج

ص: ۸۹

کشورهای مسلمان، کم‌و بیش در کنار هم در مراسم برائت از مشرکین مشارکت دارند، احساس رضایت نموده و می‌فرماید:

حجاج بیت‌الله الحرام اکنون حج را فریضه‌ای عبادی- سیاسی می‌دانند که حضور گسترده مسلمانان از نژادها و مذاهب مختلف در مراسم برائت از مشرکان، نشانه آن است.(۲۵/ ۱۰/ ۸۶ رهبری)

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، دست اجانب را در ایام حج برای ایجاد تفرقه و تشتت گوشزد نموده و همدلی و وحدت اسلامی را چاره‌ساز می‌دانند:

در حج، فرصت خوبی برای استکبار و آمریکاست، تا شیعه را از سنی و سنی را از شیعه عصبانی کنند، آن را وادار کنند به مقدساتِ این اهانت کند، این را وادار کنند به مقدسات و محبوبات او اهانت کند؛ باید هوشیار بود.(۳۰/ ۹/ ۸۳ رهبری)

فرصت حج را برای روشنگری در این زمینه‌ها و اعلام برائت از استکبار وآمریکا نباید از دست داد. دنیای اسلام باید بداند که با چه قضایایی

مواجه است. این‌ها برای دنیای اسلام باید وسیله نشاط و حرکت شود. در تبلیغاتِ آن‌ها این طور وانمود می‌شود که دیگر فایده‌ای ندارد. استکبار تسلّط پیدا می‌کند و نمی‌شود کاری کرد، مشت است و درفش، واقع قضیه این نیست، واقع قضیه این است که امت اسلامی یک موجود زنده و توانمند است. آن جایی که بخواهد و اراده و اقدام کند نه قدرت آمریکا و نه بالاتر از آمریکا، هیچ تدبیر و کاری علیه او نمی‌توانند بکنند.(۳۰/ ۹/ ۸۳ رهبری)

حج یک فریضه پر ظرفیتی است که اگر درست عمل شود و آن‌چنان که شارع مقدس خواسته است در هر دوره و زمانی متناسب با آن زمان به شکل شایسته‌ای انجام بگیرد، تأثیرات آن علاوه بر تأثیرات فردی و ملی، تأثیرات بین‌المللی خواهد بود. کدام واجب دیگری این گونه است؟ و این عمل و فریضه، هم دل و روح و باطن حج‌گزار را تصفیه و نورانی مد و به خدا نزدیک می‌کند، با استغفار و تضّرع و مناجات الهی آشنا و معنوی می‌کند، هم مسائل یک ملت اثر می‌گذارد، چون بخشی از مردم یک ملت وقتی در یک جهت خاص، با یک هدف مشخص به سفری رفتند و برگشتند، همگرایی آن‌ها قهراً بیشتر می‌شود و سطح معنویت و اخلاق ملی بالا می‌رود و هم علاوه بر این‌ها بین‌المللی است، چون ملت‌ها با اشتراکاتی که دارند، فارق‌ها و تفاوت‌هایی هم با هم دارند که آن‌ها را از هم جدا می‌کند و احیاناً انگیزه‌های خصمانه‌ای نسبت به یکدیگر در آن‌ها به وجود می‌آورد. «حج» موجب می‌شود که این فارق‌ها کمرنگ شود و آن جهات اشتراک و اتحاد بین ملت‌های گوناگون برقرار گردد. بنابراین ما هیچ واجبی را با این ابعاد گسترده و عظیم نداریم.(۱/ ۹/ ۸۵)

ایشان در سخنی دیگر، برای خنثی‌سازی توطئه دشمنان در

صفوف متحد مسلمانان، در رهنمودی حکیمانه می‌فرماید:

حج بایـد آئینه اتحاد باشـد نه آئینه اختلاف، اگر قرار باشـد ما همه یک جا جمع بشویم تا در آنجا یکی به یکی بگوید تو بدی آن دیگری بگویـد تو بـدتری، این چه جمع شـدنی است؟ اگر اختلافی هم وجود دارد، جای بروزش آنجایی نیست که خـدای متعال فرموده است: جمع بشویـد تـا(لِیَشْـهَدُوا مَنـافِعَ لَهُمْ) که منافع خودشان را در آنجا به دست بیاورنـد! بعضـی‌ها- حالا نگاه خوش بینانه همین‌است که بگوییم کج سلیقگی است و الّا اگر به چشم بدبینانه نگاه کنیم،

حرف‌های دیگر هم می‌شود زد- حج را جایی قرار می‌دهند برای دندان نشان دادن و لج کردن و چهره در هم کردن نسبت به اختلافات فرقه‌ای و طائفی، شیعه و سنی را آنجا مقابل هم قرار دادن، چقدر باید به ما بگویند تا باور کنیم که امروز بیش از گذشته، اختلافات شیعه و سنی یکی از محورهای اساسی است که دشمنان اسلام دارند رویش سرمایه‌گذاری می‌کنند، حاضرند پول‌های کلان خرج کنند که شیعه را علیه سنی و سنی را علیه شیعه تحریک کنند.(۱/ ۹/ ۸۵ رهبری)

رهبر فرزانه و حکیم انقلاب سال ۳۸۶(ره) را سال اتحاد ملی و انسجام اسلامی نامگذاری و در پیام به حجاج بیت‌الله الحرام اعلام می‌دارند:

حج در امسال که اعلان شد سال انسجام اسلامی است، یک رنگ و روی تازه‌ای پیدا می‌کند. همیشه هنگام انسجام است و امت اسلام باید دنبال اتحاد باشد اما تعیین امسال با عنوان انسجام اسلامی، مثل قله‌ای است در یک رشته کوه؛ علت هم واضح است چون سیاست دشمنان اسلام و مسلمین بر تفرقه قرار گرفته است. می‌خواهند بین مسلمان‌ها ایجاد اختلاف

کنند این برای آن‌ها از هر جنگ نظامی، از هر حرکت سیاسی و از هر چالش اقتصادی با صرفه‌تر است. متأسفانه زمینه‌ها هم فراهم شده است. مقدارش مربوط به تاریخ است، مقداری هم مربوط به جهالت‌های ما در همین دوران خودماست.

حالا غیر از اختلاف اقوام مختلف و ملت‌های مختلف، اختلاف مذاهب شیعه و سنی- که اگر مسئله شیعه و سنی نبود، می‌رفتند سراغ مذاهب درونِ هر یک از این دو فرقه، بین آن فِرق خاص و نحله‌های خاص تسنن یا تشیع و آن‌ها را آتش‌افروزی می‌کردند که حالا به آن‌ها فعلًا

کار ندارند چون خود مسئله شیعه و سنی، وسیله خوبی است برای ایجاد اختلاف بین آن‌ها، این را ما در همه جا داریم می‌بینیم، در دنیای اسلام اهتمام آن‌ها را می‌بینیم. البته موفق نشدند خدا را شکر. خواستند بعد از تشکیل دولت اسلامی در یک کشور شیعی، این جور وانمود کنند که اختلاف بین فرق اسلامی و برادران مسلمان تشدید شده است، لکن موفق نشدند. علت هم این بود که دولت اسلامی، اسلامی برخورد کرد. ما در دنیای اسلام بیشترین دلسوزی برای برادران خودمان در فلسطین کردیم که از برادران اهل‌سنت مایند. در فلسطین که شیعه‌ای وجود ندارد؛ تقریباً بیشترین پشتیبانی را از اتحاد شیعه و سنی در عراق ما کردیم، در داخل کشور خودمان برادران شیعه و سنی در هر نقطه‌ای که هستند، با الفت و مهربانی و تفاهم رفتار می کنند.

دولت اسلامی و جمهوری اسلامی نگذاشت که استکبار بتواند به اهداف خود دست پیدا کند ولی آن‌ها دارند تلاش می کنند، متأسفانه یک جاهایی هم می‌بینیم که به حادثه آفرین‌هایی هم منتهی می کنند، هوشیار باشید.(۲۳/ ۸/ ۸۶ رهبری)

من توصیه مؤکد می کنم در همه مراسم حج، مسئله انسجام اسلامی و باطل کردن کید دشمن را مورد توجه قرار بدهید. البته دولت‌ها باید احساس مسئولیت کنند، دولت میزبان در کشور

عربستان باید احساس مسئولیت کند. البته مسئولین آن دولت، حرفشان، اظهارشان شبیه همین چیزی است که ما از آن‌ها توقع داریم، لکن بایـد عملی شود و در میـدان عمـل، در صـحنه عمـل، بایـد معلوم شود که به دنبـال انگیزه‌هـای اختلاـف نیسـتند و صاحبان این انگیزه‌ها را هم تقویت نمی‌کننـد، بلکه جلوگیری می‌کننـد. این باید در عمل اثبات بشود. این یک نکته است که نکته ایجاد الفت و اتحاد است.(۲۳/ ۸/ ۸۶ رهبری)

رهبر انقلاب از اینکه جهان

اسلام با این همه پتانسیل و قدرت سرشار خود چون ید واحده عمل نمی‌کند و دشمن از این جدایی به غایت بهره‌برداری می‌کند، اظهار تأسف نموده و جهان اسلام را به نزدیکی و قرابت بیشتر فرا می‌خوانند:

آن‌ها نباید هویت عظیم و پرقدرت امت اسلامی را که می‌تواند گره‌گشای بسیاری از مشکلات باشد، از یاد ببرند. در مسائل جهان اسلام، شاخص تعیین کننده در تصمیم‌گیری‌ها مصالح امت اسلامی و حفظ اقتدار آن باشد. امروز خروج اشغالگران از عراق و تثبیت حاکمیت ملی در آن کشور، بیرون رفتن نظامیان بیگانه از افغانستان و تاکید بر اسلامیت و استقلال آن کشور، کمک به ملت مظلوم فلسطین و تقویت مادی و معنوی کسانی که به دفاع از جان و مال وعزّت و استقلال خود در برابر غاصبان برخاسته‌اند، ترویج شعائر دینی و ایمان مذهبی در همه جای دنیای اسلام، نزدیک شدن روزافزون دولت‌های مسلمان به یکدیگر و حل مناقشات آنان با یکدیگر، فعّال شدن سازمان کنفرانس اسلامی و پی‌گیری حق وتوی آن در شورای امنیت سازمان ملل، همه و همه در

جهت مصالح امت اسلامی است پس باید در سیاست‌ها و تلاش‌های همه دولت‌های مسلمان گنجانیده شود و ملت‌ها و نخبگان، آن را از حکومت‌های خود مطالبه کنند.(۸/ ۱۱/ ۸۲ پیام رهبری به حجاج)
حج در عین حال، یک حرکت دسته‌جمعی است، دعوت الهی به حج برای آن است که مؤمنان خود را در کنار یکدیگر ببینند و نمادی از وحدت پیکره مسلمین را به چشم خود بنگرند. حج برای تقرّب دسته‌جمعی به خدا و برائت دسته‌جمعی از شیاطین انس و جنّ است. تمرین اتحاد و پیوستگی امت اسلامی است و

ص: ۹۹

امت اسلامی هرگز مانند امروز به این برادری با یکدیگر و برائت علنی از مشرکین و مستکبرین نیاز نداشته است.(۲۹/ ۱۰/ ۸۳ پیام رهبری به کنگره عظیم حج)

بایـد کـدورت‌های فرقه‌ای و قومی را که غالباً برانگیخته خبائث دشـمنان مشترک است، به اخوّت و اتّحاد تبـدیل کنـد.(۲۹/ ۱۰/ ۸۳ پیام رهبری به کنگره عظیم حج)

امروز دنیای اسلام بیش از همه، به اتحاد و یکدلی و تمسّک به قرآن نیازمند است. از سویی، ظرفیت‌های جهان اسلام برای توسعه و عزت و اقتـدار، امروز بیش از گذشـته آشـکار شـده و بازیابی مجد و عظمت امت اسـلامی، امروز در سراسـر جهان اسـلام، انگیزه و خواست جوانان و فرزانگان شده است. شعارهای منافقانه مستکبران رنگ باخته و نیّات پلید آنان برای امت اسلامی بتدریج آشکار شده است.(۲۹/ ۱۰/ ۸۳ پیام رهبری به کنگره عظیم حج)

حضـرت آیت‌الله خامنه‌ای، اجتماع بزرگ مسلمانان در حج را نوعی هویت بخشی جمعی می‌شمارند و از همگان می‌خواهند به این نیروی عظیم توجه داشته باشند که:

ص: ۱۰۰

حج، یکی از برترین تدابیر اسلام در غفلت زدایی است. بین‌المللی بودن این مراسم، گویا این پیام را می‌رساند که امّت اسلامی در هویت جمعی خود نیز جدا از وظیفه فردی هر مسلمان، موظف به غفلت از خویشتن است.(۱۹/ ۱۰/ ۸۴ پیام رهبری به مناسبت کنگره عظیم حج)

شکوه و جلال این گردهمایی بی‌نظیر، ما را به واقعیت امّت عظیم اسلامی که فراتر از ملت‌ها و نژادها و رنگ‌ها و زبان‌هاست، آشنا می‌سازد. این جمع درهم تنیده و همآهنگ، این زبان‌ها که همه به یک سخن مترنّم‌اند، این تن‌ها و دل‌ها که

همه به یک قبله رو می‌آورند، این انسان‌ها که ده‌ها کشور و ملت را نمایندگی می‌کنند، همه متعلّق به یک واحد و یک مجموعه عظیم‌اند و آن، امّت اسلامی است.(۱۹/ ۱۰/ ۸۴ رهبری)

امت اسلامی از ملت‌ها و نژادها و پیروان مذاهب گوناگون تشکیل یافته است. این تنوّع که با پراکندگی جغرافیایی در بخش حساس و مهمی از کره زمین همراه است، می‌تواند نقطه قوتی برای این پیکره عظیم به شمار آید و میراث و فرهنگ و تاریخ مشترک آنان را در گستره پهناور، از کارآمدی بیشتری برخوردار سازد و انواع استعدادها و قابلیت‌های انسانی و طبیعی را در خدمت آن به کار گیرد.(۸/ ۱۰/ ۸۵ پیام رهبری به کنگره عظیم حج)

باید دانست اگر هویت جمعی اسلامی شکل بگیرد، دست اجانب از کشورهای اسلامی کوتاه می‌شود، از این رو دشمن با علم به این مهم، سعی در پراکندگی و عدم شکل‌گیری هویت اسلامی دارد؛ هماهنگونه که رهبر انقلاب می‌فرماید:

سیاستمداران استعمارگر به خوبی می‌دانستند که اگر هویت یکپارچه جهان اسلام شکل بگیرد،

راه بر سیطره سیاسی و اقتصادی آنان بسته خواهد شد. پس در تلاشی همه سویه و بلندمدت، به اختلاف در میان مسلمانان دامن زدند و زیر چتر این سیاست خبیثانه، از غفلت توده‌های مردم و سست عنصری زمامداران سیاسی و فرهنگی، بهره‌برداری کردند. و کار خود را در تسلّط بر کشورهای اسلامی پیش بردند. و کار خود را در سرکوب حرکت‌های آزادیخواهانه در کشورهای اسلامی در قرن گذشته و پیشروی استعمارگران در سلطه‌گری بر این کشورها و ایجاد یا تقویت

حکومت‌های مستبد در آن‌ها و غارت منابع طبیعی و نابودسازی منابع انسانی آن‌ها و در نتیجه عقب نگه‌داشتن ملت‌های مسلمان از قافله دانش و فن‌آوری، همه در سایه‌تفرقه و بیگانگی که در مواردی به دشمنی و ستیز و برادرکشی می‌رسد، پدید آمده است.(۸/ ۱۰/ ۸۵ پیام رهبری به کنگره عظیم حج)

رهبر فرزانه انقلاب، نقش آحاد اسلامی را مؤثر دانسته؛ امّا نقش نخبگان را برجسته‌تر می‌شمارند و در توصیه‌ای به آنان می‌فرماید: امروز روزی است که امت اسلامی چه نخبگان سیاسی و فرهنگی و دینی و چه توده‌های مردم در آن، باید بیش از همیشه هوشیار باشند و طلیعه‌های دشمن را بشناسند و با آن مقابله کنند. یکی از کارآمدترین حیله‌ها، افروختن آتش اختلاف است. آنان با صرف پول و تلاش سراسیمه و بی‌درنگ، در پی آنند که مسلمانان را سرگرم اختلاف میان خود کنند و بار دیگر با بهره‌گیری از غفلت‌ها و کج‌فهمی‌ها و تعصب‌ها، ما را به جان یکدیگر بیندازند. امروز هر حرکت تفرقه‌انگیز در دنیای اسلام، گناهی تاریخی است(۸/ ۱۰/ ۸۵ پیام رهبری بمناسبت کنگره عظیم حج)

این، یک مقطع تاریخی تعیین کننده است. نخبگان و علما و روشنفکران، وظیفه سنگینی در این مقطع بر دوش دارند. هر گونه ضعف و سست عنصری و غرض‌ورزی و کوتاهی آنان، می‌تواند به فاجعه منتهی شود. علمای دین در برابر اختلاف افکنی مذبی ساکت ننشینند. روشنفکران در دمیدن روح امید در جوانان کوتاهی نکنند. سیاستمداران و زمامداران، مردم خود را در صحنه نگه دارند و به آنان تکیه کنند. دولت‌های اسلامی، همبستگی میان خود را تقویت کنند و از این قدرت حقیقی در برابر تهدید سلطه‌گران بهره‌مند شوند.

ص: ۱۰۵

(۸/ ۱۰/ ۸۵ پیام رهبری به مناسبت کنگره عظیم حج)

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، در کنار مبارزه و سخت‌گیری با دشمنان، نزدیکی و مواسات و همدلی بین مسلمانان را چاره‌ساز می‌دانند و می‌فرماید:

این دو رکن عزت یعنی از سویی مرزبندی و جبهه‌گیری مقتدرانه در برابر استکبار و از سویی تراحم و همگرایی و برادری بین مسلمانان، آنگاه که با رکن سوم یعنی خشوع و تعّبد در برابر پروردگار همراه شود، امت اسلامی در راهی که مسلمین صدر اسلام را به اوج عظمت و عزّت رسانید، پی‌درپی به پیش خواهد رفت و ملت‌های مسلمان، از عقب‌ماندگی حقارت‌باری که در قرن‌های اخیر بر آنان تحمیل شده، نجات خواهند یافت(۲۷/ ۹/ ۸۶ پیام رهبری به کنگره عظیم حج)

متأسفانه استکبار با رخنه در صفوف متحد مسلمانان، آنان را علیه یکدیگر تحریک کرده، به گونه‌ای که فرقه‌ای از اهل سنت شیعیان را مشرک

و مهدورالدّم شمرده است! رهبر فرزانه در رهنمودهای حکیمانه این آفت و آسیب را متذکر شده و می‌فرماید:

امروز کسانی با کوته‌بینی و بی‌خردی واهی، جماعت بزرگی از مسلمانان را مشرک می‌شمارند و حتی خون آنان را مباح می‌دانند! این‌ها چه بدانند و چه ندانند، در خدمت شرک و کفر استکبارند؛ چه بسا کسانی که احترام به بارگاه پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله و اولیاء و ائمه دین علیهم‌السلام را که تکریم دین و دینداری است، شرک و کفر نامیدند اما خود در

خدمت درگاه کافران و ستمگران درآمدند و به هدف‌های پلید آنان کمک کردند.(۲۷/ ۹/ ۸۶ پیام رهبری به کنگره عظیم حج)
تفکیک حج ابراهیمی از حج غیر ابراهیمی
مراد از حج ابراهیمی، همان حجّی است که خداوند متعال آن را بر بندگانش واجب کرد و اعلام آن را از ابراهیم خلیل‌الرحمان خواست:(وَأَذِّنْ فی النّاسِ بِالْحَجِّ) و رسول گرامی اسلام(ص) در زمان خود آن را احیا نمود. بنابراین، حج ابراهیمی همان حجّ حقیقی و واقعی است که با انگیزه‌ای خاص و جهت تحقّق فلسفه مهمّ آن، که اظهار عبودیت الهی و نفی شرک و الحاد و رسیدن به قلّه کمال و سعادت است، انجام می‌گیرد.
حج ابراهیمی تنها به انجام مناسک و اعمال ظاهری نمی‌اندیشد، بلکه افزون بر آن، به عمق و باطن اعمال

نیز نظر می‌اندازد و در همه حالات، آن‌ها را مدّ نظر دارد.

امام راحل(ره) می‌فرماید:

گردش بـه دور خـانه خـدا، نشان‌دهنـده این است که به غیر از خـدا گرد دیگری نگردیـد و رجم عقبـات، رجمِ شـیاطین انس و جنّ است. شما با رجم، با خدای خود عهد کنید تا شیاطین انس و ابرقدرت‌ها را از کشورهای اسلامی عزیز برانید.

و در جای دیگر می‌فرماید:

در سعی بین صفا و مروه، با صدق و صفا سعی در یافتن محبوب کنید که با یافتن او، همه بافت‌های دنیایی گسسته شود و همه شک‌ها و تردیدها فرو ریزد و همه خوف و رجاهای حیوانی زایل شود ... پس به منا روید و آرزوهای حقانی را در آن‌جا دریابید که آن، قربانی نمودن محبوب‌ترین چیز خویش در راه محبوب مطلق است.

امام(ره) در تبیین حج غیر ابراهیمی(حج‌جاهلی) و یا حج آمریکایی می‌فرماید:

چیزی که تا به‌حال از ناحیه آگاهان و یا تحلیل‌گران مغرض و یا جیره‌خواران، به عنوان فلسفه حج ترسیم شده است، این است که حج، یک عبادت دسته‌جمعی و یک سفر زیارتی- سیاحتی است. به حج چه که چگونه باید زیست و چطور باید مبارزه کرد و با چه کیفیت درمقابل جهان سرمایه‌داری و کمونیسم ایستاد. به حج چه که حقوق مسلمانان و محرومان را از ظالمین باید ستاند. به حج چه که باید برای فشارهای روحی‌و جسمی‌مسلمانان، چاره اندیشی نمود. به حج چه که مسلمانان باید به عنوان یک نیروی بزرگ و قدرت سوّم جهان، خودنمایی کنند. به حج چه که مسلمانان را علیه حکومت‌های وابسته بشوراند، بلکه حج همان

سفر تفریحی، برای دیدار از قبله و مدینه است وبس!

امام(ره) بلافاصله به حج ابراهیمی اشاره می کند و می‌فرماید:

حج برای نزدیک شدن و اتصال انسان به صاحب خانه است. حج تنها حرکات و اعمال و لفظها نیست و با کلام و لفظ و حرکت خشک انسان، به خدا نمی‌رسد. حج کانون معارف الهی است که از آن، محتوای سیاست اسلامی را در تمام زوایای زندگی باید جستجو نمود. حج، پیام‌آور ایجاد و بنای جامعه‌ای به دور از رذایل مادی و معنوی است.

حج، تجلّی و تکرار همه صحنه‌های عشق‌آفرین زندگی یک انسان و یک جامعه متکامل در دنیاست.

حج ابراهیمی، تنها یک مناسک خشک و بی‌روح نیست بلکه سیر و سلوک معنوی و عرفانی و طیّ منازل روحانی و دربرگیرنده ابعاد مختلف عبادی، سیاسی و اجتماعی است.

امام راحل(ره) احیاکننده حج ابراهیمی بر این موضوع تأکید ورزیدند و در پیام‌ها و سخنرانی‌ها، فراگیر بودن این عبادت بزرگ را گوشزد نمودند و چه‌بسا با توجه به ابعاد گسترده حج است که بر این فریضه عظیم تأکید فراوان شده و قرآن مجید آن را حق مستقیم خداوند بر بندگان خوانده، آنجا که فرمود:

وَللهِ عَلَى النَّاسِ حِجُ‌الْبَيْتِ مَنْ‌اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلا ...
حج خانه خدا، حق خدا بر مردم است، کسانی که استطاعت آن را دارند.
از این رو است که رهبر و دولت اسلامی موظف است در صورتی‌که حج تعطیل شود، مردم را به انجام آن مجبور کند و اگر توان مالی نداشتند، از بیت‌المال

امکان تشرّف را برایشان فراهم آورد تا خانه خدا خالی از زائر نباشد. امام صادق(ع) می‌فرماید:
لَوْ عَطَّلَ النَّاسُ الْحَجَّ لَوَجَبَ عَلَی الْإِمَامِ أنْ یُجْبِرَهُمْ عَلَی الْحَجِّ إِنْ شَاءُوا وَ إِنْ أَبَوْا فَإِنَّ هَذَا الْبَیْتَ إِنَّمَا وُضِعَ لِلْحَجِ
اگر مردم حج را تعطیل کنند، بر امام واجب است آنان را به حج وادارد چه بخواهند و چه نخواهند؛ زیرا این خانه برای حج نهاده شده است.
امام راحل(ره) با استفاده از کتاب و سنت، ابعاد مختلف حجّ را به مسلمانان معرفی کرد و به قول یکی از بزرگان، حج را در عصر حاضر اقامه نمود. ایشان در یکی از سخنرانی‌هایش می‌فرماید:
بیت الله الحرام و کعبه معظم، زائرین عزیزی را در آغوش می‌کشد که حج را از انزوای سیاسی و انحراف اساسی به سوی حج ابراهیمی و محمدی سوق داده و حیات آن را تجدید می‌نمایند و بت‌های شرق و غرب را در هم

می‌شکنند و معنای قیام ناس و حقیقت برائت از مشرکان را عرضه می‌دارند.

امام راحل(ره) حجی را که مشتمل بر ابعاد مذکور نباشد، حج واقعی نمی‌داند. برای تبیین اندیشه امام/، بحث را در دو بخش مستقل پی می گیریم:

۱. محتوای حج ابراهیمی

اشاره

محتوای حج ابراهیمی از دیدگاه امام بسیار مهم است. براساس این فلسفه، محتوای حج، از احرام گرفته تا طواف و تا رمی جمرات و قربانی، هرکدام معنا و مفهومی منطبق با فلسفه حج دارد.

مفهوم تلبیه

زائر خانه خدا با سر دادن تلبیه (۱)، آری به حق می گوید و دست ردّ بر سینه باطل می کوبد. تلبیه، نه گفتن به خواسته‌های نفسانی، شیطان و استکبار جهانی است.

امام صادق(ع) در حدیثی که منسوب به آن حضرت است، می‌فرماید:

«واحرم عن کلّ شیئ یمنعک من ذکرالله و یحجبک عن طاعه الله»

زمانی احرام واقعی می‌بندی و لبیک واقعی

۱- لبیک اللهمَّ لبیک، لبیک لاشریک لک لبیک ....

ص: ۱۱۶

می‌گویی که هر چیزی که انسان را از یاد خـدا غافل می‌کند، بر خود تحریم کنی و هر آنچه که مانع از اطاعت امر حق است، از سـر راه برداری.

مخالفت با هوای نفس، خواسته‌های شیطان و شیطان صفتان، لازمه احرام بستن به احرام حج ابراهیمی و لبیک واقعی است.

امام/ در تبیین حقیقت لبیک می‌فرماید:

در فریضه حجّ که لبیک به حق است- دقّت می‌فرمایید لبیک- لبیک به حق و هجرت به سوی حق تعالی به برکت ابراهیم و محمّد(ص) است. مقامِ نه بر همه بت‌ها، طاغوت‌ها، شیطان‌ها و شیطان‌زاده‌ها است.

در ادامه می‌فرماید:

کدام بت از شیطان بزرگ، آمریکای جهانخوار و شوروی ملحد و متجاوز بزرگتر و کدام طاغوت و طاغوتچه از طاغوت‌های زمان ما بالاترند؟! (۱) طاغوت‌ها فقط همان لات، هبل و بت‌های بی‌جان نیستند. بت‌های جاندار نیز طاغوتند، وقتی نفی شریک می‌کنی؛ لا شریک لک لبیک می‌گویی؛ در واقع نه، به همه این‌ها گفته و تنها به او تکیه می‌کنی.

مفهوم طواف

از دیدگاه امام راحل، طواف هم معنا و محتوای خاصّ خودش را دارد، لذا در تفصیل و تبیین طواف حج

۱- پیام امام خمینی(ره) به زائران بیت الله الحرام، ۱۶/ ۵/ ۱۳۶۵.

ص: ۱۱۸

واقعی می‌فرماید:

در طواف حرم خدا که نشانه عشق به حق است، دل را از دیگران تهی کنید. حجاج بیت الله الحرام! دقّت کنید به معانی.

آری آنگاه که طواف می‌کنی و دور خانه خدا می‌چرخی، مواظب باش که طواف تو همچون طواف مردم زمان جاهلیّت نباشد. امام باقر(ع) فرمود:

«هَكَذا كانُوا يَطُوفُونَ فِى الْجاهِلِيَّهِ».

در جاهلیت نیز همین طور طواف می‌کردند.

طواف شما باید با طواف آن‌ها فرق داشته باشد.

ص: ۱۱۹

شما باید معنای طواف را بفهمید و معنای دور زدن بر این سنگ‌ها را درک کنید.

اینک به فرموده امام، دل از دیگران تهی کنید و جان را از خوف غیرحق پاک سازید و به موازات عشق به حق، از بت‌های کوچک و بزرگ و طاغوت‌ها و وابستگان آنان برائت جویید:

حاجی واقعی باید از آمریکاییان جنایتکار که امروزه حرم امن الهی را به وجود پلید خود آلوده کرده‌اند، برائت جوید، و نیز از دست پروردگان پلیدشان چون صدّام عفلقی که کعبه دل حاجیان، حرم امام حسین و حرم امیرالمؤمنین ۸ را هتک حرمت کردند، (۱) اشقیایی که قلم و بیان، از تبیین و تصویر شقاوتشان عاجز است، اظهار تنفّر کند. جنایتکارانی که در کنار حرم حسین بن علی ۸، مردم را از لعنت بر قاتلان آن عزیز منع، و لعن بر اعدا و دشمنانش را از زیارتنامه‌اش حذف می‌کنند و حتی حق‌جویان و رهروان راه حق را در حرم این دو

۱- تاریخ سخنرانی، مقارن با انتفاضه مردم مسلمان عراق و یورش وحشیانه مزدوران صدام به حرم مطهر امیرالمؤمنین(ع) و امام حسین(ع) بود.

امام به شهادت می‌رسانند.

اگر از شقاوت پیشگانی همچون صدام و ... و اربابان آنان برائت جستید، می‌توانید بگویید: خدایا! دور خانه تو می‌گردم، مهر و عشق تو بر دل دارم، و از غیر تو بیزارم.

طواف بر گِرد خانه خدا، باید نشان دهنده عشق به خدا و برائت و بیزاری از دشمنان خدا باشد، و الّا طواف

نیست.

مفهوم رمی جمرات

از دیدگاه امام(ره) رمی جمرات نیز در حج ابراهیمی معنا و مفهوم خاصّ خودش را دارد. لذا می گوید:

رجم عقبات، رجم شیاطین انس و جنّ است، شما با رجم، با خدای خود عهد کنید تا شیاطین انس و ابرقدرت‌ها را از کشورهای اسلامی عزیز برانید. (۱) بدیهی است که اگر سنگ زدن به جمرات، این مفهوم را نداشته باشد، و به معنای رمی کردن شیاطین جنّ و انس نباشد، عملی بی‌محتواست. باز می‌فرماید:

باید شیطان بزرگ، میانه و کوچک [جمره عقبه، وسطی و اولی] را از حریم مقدس اسلام و کعبه حرم راند و باید دست شیاطین را از کعبه و حرم کشورهای اسلامی- که حریم آن است- قطع کرد.

درود و سلام خدا بر امام

۱- پیام امام خمینی(ره) به زائران بیت الله الحرام، ۷/ ۷/ ۱۳۵۸.

باد که هر چه امّت لازم داشت، در طول عمر پر برکتش، پس از پیروزی انقلاب و پیش از آن، همه را بیان کرد.
ایشان در عبارت دیگری می‌فرماید:
با فریادها و دعوت‌ها و تظلّم‌ها و افشاگری‌ها و اجتماعات زنده و کوبنده، در مجمع مسلمین در مکه مکرّمه بت‌ها را بشکنیم و شیاطین را که در رأس آن‌ها شیطان بزرگ است، در عقبات رمی کنیم و طرد نماییم. تا حجّ خلیل الله و حبیب الله

ص: ۱۲۳

و ولّی الله؛ مهدی عزیز را بجا آورده باشیم و الّا در حق ما گفته می‌شود:

«ما أَکْثَرَ الضَّجِیجَ وَ أَقَلَّ الْحَجِیجَ».

آری اگر حجّ کسی این محتوا را نداشته باشد، مشمول همان زائرانی خواهد شد که امام صادق(ع) فرمود: «چقدر ضجّه زن زیاد است و حاجی کم!»

در حج ابراهیمی؛ تک تک اعمالی که حجاج بیت‌الله انجام می‌دهند، فلسفه خاصّ خودش را دارد.

چند تذکّر:

نکاتی در رابطه با زائران بیت الله از دیدگاه امام(ره) برای شما زائران ایرانی که پیامبران انقلاب اسلامی ایران هستید، بیان کنم که او فرمود:

شما حجّاج بیت الله الحرام!

حامل پیام این ملّت و نمایندگان این کشور هستید، در این صورت موقعیّت شما بسیار

حسّاس و وظیفه شما بسیار سنگین است. (۱) برای تأمین اهداف حج، باید این نکات را رعایت کنید: (۲) ۲. بعد سیاسی حج ابراهیمی

یکی از ابعاد مهم حج ابراهیمی، بعد سیاسی آن است و شاید مهم‌ترین نقطه تمایز بین حج ابراهیمی و حج

۱- پیام امام خمینی(ره) به مناسبت عید قربان، ۷/ ۶/ ۱۳۶۳.

۲- میقات حج، سال دوم، شماره سوم، بهار ۱۳۷۲، مبانی حج از دیدگاه امام(ره) آیت‌الله محمد محمدی‌ری‌شهری.

غیر ابراهیمی، همین بُعد سیاسی حج باشد که متأسفانه مورد غفلت بسیاری از مسلمانان قرار گرفته است. امام راحل به منظور احیای حج ابراهیمی، همواره در پیام‌ها و سخنرانی‌ها از این موضوع سخن گفته‌اند و در موارد مختلف، بر اجرای آن تأکید ورزیده‌اند. نیز غفلت از این امر خطیر را ناشی از توطئه تبلیغاتی استکبار جهانی می‌داند و می‌فرماید:

از همه ابعاد آن(حج)، مهجورتر و مورد غفلت‌تر، بُعد سیاسی این مناسک عظیم است که دست خیانتکاران برای مهجوریت آن بیشتر در کار بوده و هست و خواهد بود. (۱) امام در جای دیگر می‌فرماید:

یکی از فلسفه‌های بزرگ حج، بعد سیاسی اوست که دست‌های جنایتکار از همه اطراف برای کوبیدن این بعد در کار هستند و تبلیغات

۱- صحیفه نور، ج ۱۹، ص ۴۳.

دامنه‌دار از آن‌ها مع‌الاسف در مسلمین هم تأثیر کرده است که بسیاری از مسلمین سفر حج را یک عبادت خشک و خالی بدون توجه به مصالح مسلمین می‌دانند. (۱) با توجه به این تبلیغات گسترده و ذهنّیت تفکیک حج از سیاست، امام رابطه حج و سیاست را به وضوح مطرح ساخت و فرمود:

۱- صحیفه نور، ج ۱۸، ص ۶۶.

حج از آن روزی که تولـد پیـدا کرده است، اهمیت بُعـد سیاسـی‌اش کمتر از بعد عبادی‌اش نیست. بُعد سیاسـی علاوه بر سیاسـتش، خودش عبادت است. (۱) اصرار امام تا جایی است که حج بدون‌سیاست را حج نمی‌داند و می‌فرماید:

... حـج کانون معارف الهی است که ازآن، محتوای سـیاست اسـلام را در تمامی زوایای زنـدگی باید جسـتجو نمود ... (۲) ولی چه بایـد کرد و این غم بزرگ را به کجا بایـد برد که حـج بسان‌قرآن‌مهجور گردیـده است و به همان انـدازه‌ای که آن کتاب زندگی و کمال و جمال در حجاب‌های خود ساخته ما پنهان شـده است و این گنجینه اسـرار آفرینش در دل خروارها خاک کـج‌فکری‌های ما دفن و پنهان گردیـده است و زبان انس و هدایت هر زندگی و فلسـفه زندگی‌ساز او به زبان وحشت و مرگ و قبر تنزّل کرده است؛ حج نیز به همان سرنوشت، گرفتار گشته است. سرنوشتی که میلیون‌ها مسلمان هر سال به مکه می‌روند و پا جای پای پیامبر و ابراهیم و اسماعیل و هاجر می‌گذارند

۱- صحیفه نور، ج ۱۸، ص ۶۶.

۲- صحیفه نور، ج ۲۰، ص ۲۲۸.

ولی هیچ‌کس نیست که از خود بپرسد: ابراهیم و محمد(ص) که بودند و چه کردند. هدفشان چه بود. از ما چه خواسته‌اند؟ گویی به تنها چیزی که فکر نمی‌شود به همین است! مسلم حج بی‌روح و بی‌تحرّک و قیام، حج بی‌برائت، حج بی‌وحدت و حجی که از آن هدم کفر و شرک برنیاید، حج نیست. (۱) امام، اقامه حج ابراهیمی

۱- همان.

ص: ۱۲۹

و محمدی(ص) را در گرو برائت- که یک نوع حرکت سیاسی است- می‌داند و می‌فرماید:

در این مقطع زمانی، تکلیف الهی حجاج است که اگر مطلبی از گویندگان شنیدند که بوی ایجاد اختلاف بین صفوف مسلمانان را می‌دهد انکار کنند و برائت از کفار و سردمداران آنان را از وظایف خود در مواقف کریمه بدانند تا حج آن‌ها حج ابراهیمی ابوالأنبیاء- صلوات‌الله‌علیه- باشد و حج محمدی(ص) و الا ما اکثر الضجیج واقلّ الحجیج درباره آن‌ها صادق است.

بعضی ممکن است تصور کنند بُعد سیاسی حج، از ابتکارات رهبر کبیرانقلاب حضرت امام خمینی(ره) است و پیشینه تاریخی ندارد. امام(ره) این پندار نادرست را که از جهل و غفلت و عدم آشنایی با قرآن و حدیث سرچشمه می‌گیرد، ناصحیح می‌داند و می‌فرماید:

سیاست حج، سیاستی نیست که ما درست کرده باشیم. حج، سیاست اسلامی است ما از اوّل بنایمان بر این بوده است به حج آن‌طوری که

بوده است عمل کنیم، همان‌طورکه پیغمبر اکرم بت‌ها را در کعبه شکست ما هم بت‌ها را بشکنیم و این بت‌ها که در زمان ما هستند، از آن زمان بالاتر و بدترند. (۱)

نمایش قدرت اسلام

برائت از مشرکان، علاوه بر اعلام نفرت و تبرّی از دشمنان اسلام، نمایش قدرت اسلام و رژه جمعیِ امت اسلامی است. علی ۷

۱- صحیفه نور، ج ۱۹، ص ۱۸۹.

می‌فرماید:

«الحج تقویه للدین».

خداوند حج را برای تقویت آیین اسلام تشریع کرد.

این انتظار از حج وقتی جامه عمل می‌پوشد که خانه مقدس خدا، رمز وحدت مردم و مرکز اجتماع دل‌ها و همایش سیاسی جامعه اسلامی باشد. اگر می‌بینیم در روایات، حج به عنوان جهاد افراد ضعیف تلقّی شده است، آنجا که پیامبرخدا(ص) می‌فرماید:

«هو(الحجّ) احد الجاهدین هو جهاد الضعفاء».

حج یکی از دو جهاد است، حج جهاد ضعیفان است.

معلوم می‌شود همان آثار و ثمراتی که جهاد دارد، حج نیز داراست. جهاد جنگ مسلّحانه با کافران و حج جنگ سرد با آنان است؛ چون حج محل نمایش اقتدار و عظمت امت اسلامی است. یکی دیگر از ابعاد

سیاسی حج، ایجاد رابطه مردم با رهبری است؛ زیرا ابعاد دیگر حج مانند اتحاد و یکپارچگی و اهتمام به امور مسلمین و غیره، در سایه رهبری و امامت قابل تحقّق است. بر این اساس موسم حج، زمان مناسبی برای تجدید پیمان با ولیّ امر مسلمین است و روایات بسیاری در این‌باره وجود دارد؛ از جمله امام باقر(ع) مناسک بدون رهبری

را به منزله انجام اعمال پیرامون سنگ می‌داند که از روح و معنا خارج است و می‌فرماید:

مردم دستور دارند به سوی این سنگ‌ها بیایند سپس به دور آن‌ها طواف کنند، آنگاه به پیشگاه ما آمده، از ولایت خودشان نسبت به ما خبر دهند و نصرت و یاری خود را در تمام زمینه‌ها به ما عرضه کنند.

مهم‌ترین محور بُعد سیاسی حج، برائت از مشرکین است. امام در اثبات این امر، به سنت ابراهیمی و محمدی(ص) تمسک کرده و پیروی از آن را لازم دانسته‌اند. قرآن مجید فلسفه بنای خانه کعبه را دعوت به توحید و نفی شرک می‌داند و می‌فرماید:

وَإِذْ بَوَّأْنَا لِإِبْرَاهِيمَ مَكَانَ الْبَيْتِ أَنْ لَا تُشْرِكْ بِي شَيْئاً وَطَهِّرْ بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْقَائِمِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُود

به خاطر بیاور زمانی را که محلّ خانه کعبه را برای ابراهیم آماده ساختیم و به او گفتیم چیزی را شریک من قرار مده و خانه‌ام را برای

طواف‌کنندگان و قیام کنندگان و رکوع کنندگان و سجود کنندگان پاک گردان.
امام راحل(ره) در تفسیر این آیه می‌فرماید: این تطهیر از همه ارجاس است که بالاترین آن‌ها شرک است که در صدر آیه کریمه است. اما دستوری که خدا به رسول اکرم(ص) داده است:
وَأَذَانٌ مِنْ اللهِ
وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِ

الْاَکْبَرِ أَنَّ اللهَ بَرِیءٌ مِنْ الْمُشْرِکِینَ وَرَسُولُهُ ...
این اعلامی است از طرف خدا و پیامبرش به عموم مردم در روز حج اکبر که خداوند و فرستاده او از مشرکان بیزارند.
در ادامه می‌فرماید:
کدام خانه‌ای سزاوارتر از کعبه و خانه امن و طهارت که در آن، به هرچه تجاوز و ستم و استثمار و بردگی و یا دون‌صفتی و نامردمی است، عملًا و قولًا پشت شود و در تجدید میثاق(أَلَسْتُ بِرَبِّکُم) بت آلهه‌ها و اربابان متفرقون شکسته شود و خاطره مهم‌ترین و بزرگ‌ترین حرکت‌سیاسی پیامبر(ص) در
(وَأَذَانٌ مِنْ‌اللهِ وَرَسُولِهِ لَی النَّاسِ یَوْمَ الْحَجِّ الْاَکْبَرِ)
زنده بماند و تکرار شود؛ چرا که سنت پیامبر(ص) و اعلام برائت، کهنه شدنی نیست.
ممکن است کسی بگوید: اعلام برائت از مشرکین، یک مانور سیاسی بود که در زمان پیامبر(ص) به مرحله اجرا درآمد، چه دلیلی بر انجام آن مانور سیاسی در زمان کنونی وجود دارد؟ امام با توجه به این شبهه می‌فرمایند:
فریاد برائت از مشرکان، مخصوص به زمان

خاص نیست. این دستور است و جاوید.
ممکن‌است‌توهّم‌شود که اعلام برائت از مشرکین‌در موسم حج، چه ضرری متوجه استکبار می‌کند و چه نفعی برای امت اسلامی دارد؟ امام در پاسخ این پرسش چنین می‌گوید:
راهپیمایی مکه و مدینه است که بسته‌شدن شیرهای نفت عربستان را به‌دنبال دارد. راهپیمایی‌های برائت در مکه و مدینه است که به نابودی سرسپردگان شوروی و آمریکا ختم

می‌شود. (۱) ایشـان همچنین می‌فرمایـد: فریـاد برائت مـا، فریـاد دفـاع از مکتب و حیثّیت و نوامیس، فریـاد دفاع از منابع و ثروت‌ها و سرمایه‌هاو فریاد دردمندانه ملت‌هایی است که خنجر کفر و نفاق، قلب آنان را دریده است. (۲) حضرت امام فریاد برائت از مشرکان در مراسم حج را یک فریاد سیاسی، عبادی می‌داند که رسول‌الله به آن امر فرموده است. (۳) معمار انقلاب را بی‌روح و بی‌تحرّک و قیام می‌داند، وقتی حج بی‌برائت و بی‌وحدت باشد و حجی که از آن، هدم کفر و شکر

۱- صحیفه نور، ج ۲۰، ص ۲۳۳.

۲- صحیفه نور، ج ۲۰، ص ۱۱۳.

۳- صحیفه نور، ج ۱۸، ص ۹۰.

برنیاید. (۱) حج ابراهیمی از دیدگاه مقام معظم رهبری

در مشـی سیاسـی رهبر فرزانه انقلاب نیز تقویت جنبه سیاسی حج، بسیار مهم و حائز اهمیت است. ایشان در دیدار با کارگزاران حج تمتّع در سال‌های مختلف، محورهای مهم و قابل اعتنایی را به عنوان راهکارها لحاظ

۱- صحیفه نور، ج ۲۰، ص ۲۲۸.

کرده‌اند. در فرمایشات ایشان، محور حج و عمره مانند حضرت امام/ توجه به ابعاد سیاسی حج است:

فریاد توحید که محور اصلی مبارزات انبیاء صلحا و صدّیقین بود و از میان برداشتن حائل‌های ظاهری میان ملت‌های اسلامی، پیام اصلی حج ابراهیمی است که جنبه سیاسی حج نیز از این پیام نشأت می‌گیرد.(۱۶/ ۹/ ۸۴ رهبری)

در جهت احیای حج ابراهیمی و جنبه سیاسی آن، از ابتدای انقلاب تاکنون، همواره رفتار، شعارها و عملکرد زائران ایرانی و دعوت آنان به کلمه توحید و توحید کلمه، به عنوان الگو مورد توجه ملت‌های مسلمان در کشورهای دیگر بوده است(۱۹/ ۹/ ۸۴ رهبری)

رهبر معظم انقلاب با تأکید بر اینکه اقبال روز افزون مسلمانان به نظام جمهوری اسلامی ایران، ناشی از هویت انقلاب اسلامی و اندیشه‌ها و نام امام خمینی/ است، خاطر نشان

ص: ۱۴۰

کردند:

عمق عقبه سیاسی جمهوری اسلامی ایران در میان ملت‌های مسلمان، واقعیتی است که نباید در محاسبات سیاسی فراموش شود.(۸/ ۱۱/ ۸۴ رهبری)

ایشان گفتند:

امروز اگر مسئولان نظام جمهوری اسلامی ایران در میان ملت‌های مسلمان در هر کشور اسلامی حضور یابند، عمق سیاسی نظام اسلامی بیش از پیش مشخص خواهد شد.(۸/ ۱۱/ ۸۴ رهبری)

ص: ۱۴۱

رهبر فرزانه انقلاب، مراسم برائت از مشـرکین در ایّام حـج را ضـروری می‌داننـد و انتظار دارنـدکه حتی کشور عربسـتان در این کار پیش‌قدم باشد:

قضـیه برائت از کفار و مشـرکین بسیار مهم است. باید همه ملت‌های مسلمان در این کشور پیشقدم باشند. به نظر ما خود عربستانی‌ها بایـد در این قضـیه پیشـقدم شوند. آن کسانی که میزبان حجّند، آن‌ها این کار را باید بکنند، بیش از آنکه مهمانان ایرانی یا مهمانان سایر کشورها در صدد این کار باشند، این تکلیف آن‌هاست.(۱/ ۹/ ۸۵ رهبری)

از دیـدگاه رهبری، مانع عمـده در برپایی مراسم برائت از مشـرکین، اسـتکبار جهانی است و باید ترفندها و مانع‌تراشـی آنان در برابر مراسم برائت از مشرکین را با روشنگری حل و فصل کرد:

مانع عمده آن‌ها اسلام است، با اسلام بدند و دشمنی می‌کنند با اسلام، اینکه دیگر جای تردید

نیست. این دشمنی در شکل‌های استبکاری صهیونیستی، خشن، خونین، بی‌رحمانه و سبعانه هم هست.

خوب آیا جا ندارد مسلمان‌ها نسبت به این رفتار، موضع خودشان را ابراز کنند، ما که نمی‌خواهیم از مکه لشکر راه بیندازیم برویم به سمت کشوری، آنجا بجنگیم، می‌خواهیم اعلام موضع کنیم. مسلمان‌ها بگویند که موضعشان در مقابل این غرور استکباری و صهیونیستی چیست. جایش کجاست؟ اگر بخواهند اعلام موضع کنند، غیر از مکه، غیر از این مجامع

عظیـم و میقـات عظیم امت اسـلام! جـایش همانجـاست ...، همه ملت‌هـا و همه رؤسـای کشورهـا، اگر به این حقیقت تـوجه کننـد و وجـدان بیـداری وجود داشـته باشـد،(باید آن را انجام دهند) ما کار خودمان را تعطیل نمی‌کنیم به خاطر اینکه دیگران به این وظیفه عمل نمی‌کنند. این بسـیار مهم است، فقط هم اعلام موضع است، بیان موضع یک کشور است، آن هم با استدلال و منطق سعی شود این حقیقت به ملت‌های مسلمان تفهیم شود، در این ارتباطاتی که وجود دارد این معنا روشن بشود که ما هدفمان از این اعلام برائت چیست و معنای این اعلام برائت چیست؟ این‌ها تـدوین بشود، نوشـته بشود، با لغت متناسب و قابل فهم بیان بشود و در اختیار حجاج کشورهای اسلامی گذاشته شود.(۱/ ۹/ ۸۵ رهبری)

نسـیم بیـداری اسـلامی در همه جای جهان اسـلام وزیـده و پا نهادن اسـلام به عرصه عمل، به مطالبه‌ای جدی بدل شده است. نظریه اسلام سیاسی جایگاهی والا در ذهن نخبگان یافته و در مدّ نگاه آنان، افقی روشن و امیدبخش گشوده است.(۸/ ۱۱/ ۸۲ پیام رهبری به حجاج بیت‌الله)

دشمن از نواندیشی جهان

اسلام آشفته شده، خوب نیک می‌داند که با بروز این روحیه، نمی‌تواند به اهداف خود دست‌یابد. از این رو رهبر حکیم انقلاب می‌فرماید:
آری، بیداری اسلامی، محاسبات استکباری را به هم ریخته و معادلات جهانیِ مطلوب مستکبران را تغییر داده است. از سوی دیگر پیدایش و رشد اندیشه‌های نوین اسلامی، در چارچوب مبانی و اصول اسلام و نوآوری در عرصه سیاست و علم، بالندگی و پویایی مکتب اسلام

را در عمل به اثبات رسانده و میدانی وسیع در برابر متفکران و روشن بینان جهان اسلام گشوده است.(۸/ ۱۱/ ۸۲ رهبری)

ایشان در سخنی دیگر فرمودند:

در دنیای اسلام، اندیشه و حرکت، ایمان و عمل صالح در حال رشد و جوانه‌زدن و باروری است و این پدیده مبارک، مراکز قدرت استکباری را به وحشت افکنده است.(۸/ ۱۱/ ۸۲ رهبری)

آنان، بیداری اسلامی را حس می‌کنند و از فراگیری اندیشه «اسلام سیاسی» و حاکمیت اسلام، به شدت احساس خطر می‌کنند. آنان از فکر روزی که امت اسلامی یکپارچه و امیدوار بپاخیزد، به خود می‌لرزند.(۸/ ۱۱/ ۸۲ رهبری)

رهبر فرزانه انقلاب، برای تقویت جنبه سیاسی حج، نخبگان و اندیشمندان را مسئول می‌دانند و می‌فرمایند:

اکنون نخبگان سیاسی و فکری در دنیای اسلام، وظیفه سنگینی بر عهده دارند. اندیشمندان مسلمان، پیام آزادی بخش اسلام را هرچه رساتر

و شیواتر به گوش و دل آحاد مردم خود برسانند. هویت اسلامی ملت‌های مسمان را به درستی تبیین کنند. تعالیم روشن اسلام را در موضوعاتی چون: حقوق بشر، آزادی و مردم سالاری، حقوق زن، مبارزه با فساد، رفع تبعیض، مبارزه با فقر و عقب‌ماندگی علمی برای جوانان بازگو کنند. فریب رسانه‌ای غرب را درباره مبارزه با تروریسم و مقابله با سلاح‌های کشتار جمعی برای همگان آشکار سازند.(۸/ ۱۱/ ۸۲ پیام رهبری به حجاج)

از منظر رهبر انقلاب، ندای مسلمانان در مراسم برائت از مشرکین، وحدت بخشی و ناامیدکننده دشمنان است، از این رو می‌فرماید:

در بُعد سیاسی، محور اصلی در حج، نمایش هویت متحد امت اسلامی است. دوری برادران از یکدیگر عرصه را برای بدخواهان می‌گشاید و تخم تفرقه میان مسلمانان را بارور می‌کند(۸/ ۱۰/ ۸۵ پیام رهبری به مناسبت کنگره عظیم حج)

امروزه برائت از مشرکان، ندای قلبی و فطری همه ملت‌های مسلمان است. موسم حج، تنها نقطه‌ای است که این ندا می‌تواند از سوی همه این ملت‌ها را با صدای بلند طنین افکند.(۸/ ۱۰/ ۸۵ پیام رهبری به مناسبت کنگره عظیم حج)

حج، بازخوانی و فراگیری این درس‌های بزرگ است. برائت از مشرکان و بیزاری از بت‌ها و بت‌گران، روح حاکم بر حج مؤمنان است. جای جای حج، نمایشگر دل سپردن به خدا و سعی و تلاش در راه او و برائت از شیطان و رمی و طرد او و جبهه‌گیری در برابر اوست.(۲۷/ ۹/ ۸۶ پیام رهبری به مناسبت کنگره عظیم حج)

رهبر معظم انقلاب، برائت را یک واجب سیاسی می‌شمارند و در تبیین آن می‌فرماید:

مسأله برائت البته یک امر واجب در حج است. منظور ما آن نیست که برائت از واجباتی است که اگر کسی عمداً ترک کرد، حجش باطل شود نه! اهل معرفت می‌فهمند که مراد از وجوب آن چیست، قطعاً واجب است به این بیانی که عرض می‌کنیم اما نه مثل بقیه واجبات حج مانند وقوف در عرفات یا در مشعر و یا طواف؛ نه، نوعی دیگر از وجوب است که آن نوع دیگر، گاهی اوقات اهمیتش بیشتر از واجبات این سبکی غیر سیاسی می‌شود.

برائت، واجب سیاسی است؛ یعنی چه؟

یعنی خدای متعال حج را برای اعلام حضور مؤمنین در حج(لِيَشْهَدُوا مَنافِعَ لَهُمْ) (۱) و(قِياماً لِلنَّاسِ) (۲) و بقيّه جهاتی که در آن است معین کرده است.

عده‌ای در طول سالیان دراز، بر اثر غفلت و نادانی و یا اغراض و مطامع، نگذاشتند حج چنان که باید انجام گیرد، برگزار شود. ما اکنون می‌خواهیم حج را به نقطه و مرکز اصلی خودش برگردانیم ... حج باید درجای خود قرار گیرد. باید همچنانی که خدای متعال خواسته و مقرر کرد است، اجرا و اعمال شود. امروز ما می‌توانیم این کار را بکنیم. (۳)

۱- حج: ۲۸.

۲- مائده: ۹۷.

۳- بیانات رهبری در دیدار با اعضای شورای بعثه حج، ۱۰/ ۳/ ۱۳۷۳.

بخش دوم نگاهی نو به برنامه‌ریزی، سازماندهی واجرای مراسم حج

خلاقیت و نوآوری در سازمان‌ها

اشاره

با وجود آن که تمایل به خود شکوفایی تمایلی فطری و نه آموختنی است کمتر از یک درصد افراد جامعه به این مرحله می‌رسند. این ناتوانی به این دلیل است که نیاز به خودشکوفایی، در بالاـترین مرحله از نیازهای انسان قرار دارد و هر چه نیازی بالاتر باشد، ضرورت آن کمتر احساس می‌شود. برای مثال وقتی نیازهای جسمانی و ایمنی افراد تأمین نشود، به نیازی چون خودشکوفایی کمتر می‌اندیشند. بنابراین خودشکوفایی می‌تواند به

آسانی به وسیله یک محیط خصمانه یا طرد کننده، متوقّف شود، مانند بازداری‌هایی که یک فرهنگ یا جامعه یا سازمان ایجاد می‌کند و افراد را از اکتشاف رفتارها و اندیشه‌های نو باز می‌دارد.
از طرف دیگر، خودشکوفایی مستلزم مقدار زیادی جسارت و جرأت است بنابراین ممکن

است افراد پس از برآورده شدن نیازهای سطح پایین، بخواهند در همان سطح ایمن و آسان بمانند، به جای آنکه خود را به عمد، با چالش‌های جدیدی روبرو سازند.

۱. نوآوری و خلاقیت در سازمان‌ها

همه سازمان‌ها برای بقا، نیازمند اندیشه‌های نو و نظرات بدیع و تازه‌اند، سازمان حج نیز از این امر مستثنی نیست. خلاقیت و نوآوری چنان به هم درآمیخته‌اند که ارائه تعریف مستقلی از هر کدام دشوار است. خلاقیت، پیدایی و تولید یک اندیشه و فکر نو است، در حالی که نوآوری، عملی ساختن آن اندیشه و فکر است. برای آن که ایده جدیدی خلق شده و توسعه

یابـد، بایـد نیروهای پیش برنـده بر نیروهای بازدارنده غلبه کنند و شـرایط به گونه‌ای باشد که نیروهای پیش برنده، رهنمون انسان به سوی نظر و شیوه جدید باشند.

در زمینه فنون و تکنیک‌های خلاقیت و نوآوری، شیوه‌های متنوعی مانند تحرّک مغزی، گردش تخیّلی، سئوالات ایده

برانگیز و مانند آن است که عمده این روش‌ها، در راستای رفع انسدادهای ادراکی و پرورش نوآوری، نقش تسهیل کنندگی دارند.

۲. عوامل مؤثر در خلاقیت و نوآوری

طبق آخرین دستاوردهای علمی، عوامل مؤثر در خلاقیت و نوآوری به چهار دسته تقسیم می‌شوند. که عبارتند از:

۱. به کارگیری و جذب نیروهای خلّاق و نوآور به سازمان؛

۲. وجود امکانات مناسب تحقیقاتی و مالی برای کوشش‌های نوآورانه؛

۳. آزادی عمل کافی در انجام فعالیت‌ها و تلاش‌های خلّاق؛

۴. به کارگیری نتایج حاصل از فعالیت‌های خلاق و دادن پاداش مناسب به افراد خلاق.

ناگفته نماند که تبادل

ص: ۱۵۶

فرهنگی میان سازمان‌ها و در کنار هم قرار دادن افراد محافظه کار و سنتی با افراد نوجو و ایجاد محیطی که در آن اطلاعات و نظرات به سهولت مبادله می‌گردند، همه تسهیلاتی است که مجموعه سازمانی را به سوی نوآوری و خلاقیت سوق می‌دهد.

۳. تعریف خلاقیت سازمانی و راه‌های هموارسازی آن

خلاقیت از این منظر یعنی

ص: ۱۵۷

ارائه فکر و طرح نوین، برای بهبود و ارتقای کمیت و کیفیت فعالیت‌های سازمان، مانند افزایش بهره‌وری، افزایش تولیدات یا خدمات از روش بهتر وتولیدات یا خدمات جدید. برای ایجاد خلاقیت سازمانی، برخورداری از دانش و بهره‌مندی از تجربه و تخصص مورد نیاز است.

در کنار آن، توانایی ارایه ایده خلاق و سبک فکری، برای ابداع نظریه جدید، افزایش انگیزش‌ها و بها دادن به شخصیت افراد مؤثر است و علاوه بر این‌ها باید افراد خلاق در محیطهای حمایتی قرار گیرند تا بیشتر امکان ظهور یابند.

۴. تأثیر متغیّرهای ساختاری بر نوآوری در سازمان

بر اساس یافته‌های پژوهشی، از نظر ساختاری، ساختارهای مکانیکی اثری مثبت بر

نوآوری دارند زیرا تخصـص کاری آن‌ها پایین‌تر است، قوانین کمتری دارند و همچنین انعطاف‌پذیری موجود در ساختار مکانیکی، قدرت انطباق و بارورکردن را- که پذیرش نوآوری‌ها را آسان‌تر می‌کند- بیشتر می‌کنند.

باید دانست دسترسی آسان به منابع فراوان، عامل کلیدی نوآوری است. فراوانی منابع، به مدیران این

توانایی را می‌دهد که بتوانند برای نوآوری هزینه کنند و شکست‌ها را بپذیرند.

دیگر این که ارتباط بین واحدها، با تسریع در کنش متقابل خطوط سازمانی، به شکستن سدهای اجتماعی در برابر نوآوری مدد می‌رساند. البته هیچ کدام از این سه متغّیر نمی‌تواند وجود داشته باشد مگر اینکه مدیران ارشد به این سه عامل متعهد باشند.

۵. ویژگی‌های افراد خلاق در سازمان‌ها

اشاره

افراد خلاق سازمانی کسانی هستند که توانایی ایجاد تعداد زیادی ایده، به طور سریع و دست کشیدن از یک قاعده و چارچوب ذهنی را دارند. همچنین توانایی در ایجاد و ارایه پیشنهادهای جدید را در خود می‌بینند و در نهایت، از دیگر همکاران

ص: ۱۶۰

متفاوتند و پیچیدگی‌ها را به سادگی و یکنواختی ترجیح می‌دهند و به چالش‌های جدید و مسائل پیچیده هم توجه دارند. ویژگی‌های این افراد عبارتند از:

الف: خصوصیات ذهنی

: کنجکاوند و ایده‌های زیادی درباره یک مسئله دارند، ایده‌های آنان غیر عادی می‌نماید، به جزئیات توجه دارند. به دقت و حساسیت نسبت به محیط، واکنش

نشان می‌دهند، روحیه انتقادی و علاقه وافر به آزمایش کردن و تجربه و نگرش مثبت به نوآفرینی دارند.

ب: خصوصیات عاطفی:

از آرامش وآسودگی خیال برخوردارند، شوخ طبع‌اند، به سادگی و بی‌تکلّفی در نوع لباس و جنبه‌های گوناگون زندگی علاقه دارند، به آینده امید و دلگرمی دارند و توانایی برقراری ارتباط عمیق و صمیمانه با دیگران، احترام به خود و اعتماد به نفس همراه با شهامت، از ویژگی‌های دیگر این افراد است.

ج: خصوصیات اجتماعی:

اشاره

این افراد در قبول و رویارویی با مسائل پیش قدم‌اند. مسئولیت‌پذیرند و توانایی سازمان دادن به فعالیت‌های گوناگون را دارند، قدرت جلب حسّ اعتماد و اطمینان

ص: ۱۶۲

دیگران را دارند.

۶. ویژگی‌های سازمان خلاق

۱. رقابت کامل و فشرده

در سازمانی خلاقیت صورت می‌پذیرد که رقابل کامل در آن حاکم باشد.

۲. فرهنگ

از عوامل عمده بالندگی مدیریت، برخورداری از یک فرهنگ مطلوب است. در فرهنگی که اتلاف وقت گناه محسوب

ص: ۱۶۳

می‌شود، در چنین بستر مناسبی جهت رقابت، خلاقیت یا سازمان‌های پویا بهتر شکل می گیرد.

۳. دسترسی به مدیران

سازمان‌های خلّاق بر این اعتقاد هستند که دانش در سطح سازمان به وفور پراکنـده شده است و مدیران به راحتی می‌توانند افکار و نظرات دیگران را مستقیم و بدون واسطه دریافت کنند.

۴. احترام به افراد

ویژگی دیگر سازمان خلاق، احترام به افراد است. آن‌ها باور کردند که می‌توانند همگام با نیازهای سازمان رشد کنند.

۵. ارایه خدمات مردمی

هدف نهایی در این سازمان‌ها، توجه به نیازمندی‌های جامعه و جلب

ص: ۱۶۴

رضایت آحاد مردم است.

۶. گردش شغلی

در سازمان‌های خلاق، افراد دارای یک تخصص ویژه نیستند و این امکان را دارند که برای قرار گرفتن در جایگاه مناسب، گردش شغلی داشته باشند.

۷. استقبال مدیران از عامل تغییر

در این سازمان‌ها تمامی مدیران، مسئله تغییر را به عنوان تنها عامل ثابت و گریزناپذیر می‌دانند و با

ص: ۱۶۵

خشنودی آن را پـذیرفته و در برابر آن مقاومت نمی‌کنند، بدیهی است در چنین سازمانی، ضـرورت ندارد که مدیر بخش زیادی از وقت خود را برای جلوگیریِ برخورد با تغییرات اختصاص دهد، زیرا همه به این باور رسیده‌اند که تغییر، یک ارزش مثبت است.

۷. نقش مدیران در پرورش خلاقیت سازمانی

نقش مـدیران در مجموعه‌هـایی که خلاـقیت و نوآوری از ضـروریات و عامل اصـلی رشـد و بالنـدگی سازمانی است، بسـیار مهم و حسـاس است؛ زیرا مـدیریت می‌توانـد توانـایی و اسـتعداد خلاـقیت و نوآوری را در افراد ایجـاد، ترویـج و تشویق کنـد و یـا رفتار و عملکرد آن‌ها می‌تواند مانع این امر حمایتی شود.

هنر مدیر خلاق عبارت است

از استفاده از خلاقیت دیگران و یافتن ذهن‌های خلاق.

مـدیر خلاق بایـد فضایی بیافرینـد که خود بتوانـد خلاق باشد و افراد سازمان را هم نیز برای خلاقیت تحریک کند. این فضا، فضایی است که از کار روزمره به دور است و مدیر به نحوی تفویضِ اختیار می‌کند تا هر کسی خود، مشکل خود را حل کند.

ص: ۱۶۷

برای اینکه افراد در سازمان‌ها به تفکر بپردازند، محیط مناسب لازم است و مدیر این کار را انجام می‌دهد.
همچنین از شیوه‌های بسیار مهم، مشورت کردن با دیگران است. مدیری که اهل مشورت است، از عقل و فکر بیشتری برخوردار است و آنان که اهل آن نیستند، از این امتیاز بهره‌ای ندارند. مدیر خلاق کسی است که سازمانش را با خودکنترلی افراد اداره می‌کند و نکته اساسی این که مدیران می‌توانند هر سه مؤلّفه خلاقیت(تخصص، مهارت‌های تفکر خلاق و انگیزش) را تحت تأثیر قرار دهند. اما واقعیت آن است که تأثیرگذاری بر دو مؤلّفه اوّل بسیار دشوارتر و

وقت‌گیرتر از انگیزش است.

انگیزش درونی را می‌توان حتی با تغییرات جزیی در محیط سازمان به طور قابل ملاحظه‌ای افزایش داد. این، بدان معنا نیست که مدیران باید بهبود تخصصی و مهارت‌های تفکر خلاق را فراموش کنند. امّا زمانی که اولویت‌بندی دو اقدام مطرح می‌شود، آن‌ها باید بدانند اقدامات مؤثر

ص: ۱۶۹

بر انگیزش درونی، نتایج فوری‌تر را موجب خواهند شد.

البته به تدریج مدیران خلّاق، فعالانه آموزش و توسعه دانش کارکنان خود را آن‌طور که روز آمد باشد، تشویق می‌کنند و امنیت شغلی در سطح عالی را برای کارکنان خود فراهم می‌آورند تا ترس از اخراج به خاطر اشتباه را کاهش دهند و به افراد جرأت می‌دهند که تغییرپذیر باشند. زمانی که اندیشه‌ای جدید تکامل می‌یابد، پیشتازان تغییر فعالانه و با شور و شوق، اندیشه را تعالی می‌بخشند و آن را حمایت می‌کنند، بر مشکلات چیره می‌شوند و اطمینان می‌دهند‌که نوآوری به مرحله اجرا درخواهد آمد.

تأثیر فرهنگ سازمانی بر نوآوری نیز به مدیران کمک شایانی در ایجاد فرهنگی

نوآوری می‌کنـد. سازمان‌هـای نوآور، تجربه کردن را تشویق می‌کننـد. آن‌هـا هم به موفقیت‌ها و هم به شـکست‌ها توجه دارنـد و از اشتباهات، تجربه کسب می‌کنند. یک فرهنگ نوآور، دارای ویژگی‌های زیر است:

۱. شکیبایی در امور غیر عملی

۲. کنترل‌های بیرونی

۳. بردباری در مخاطرات و

ص: ۱۷۱

مشکلات

۴. شکیبایی در برخوردها

۵. تأکید بر نتایج تا بر وسایل

۶. تأکید بر نظام باز

در این فرهنگ، دادن آزادی عمل و تفویض اختیار، از عوامل مهم افزایش انگیزش به شمار می‌آید. همچنین در اختیار قرار دادن منابع مهمی چون زمان و تخصیص منابع مالی نیز انگیزش را در افراد افزایش می‌دهد.

ایجاد گروه‌های کاری و حمایت متقابل اعضای گروه و نیز ترکیب اندیشه‌های متفاوت، می‌تواند اشتیاق افراد را به کار و دست‌یابی به هدف افزایش داده و در نتیجه تجربیات و مهارت‌های خلاق را ارتقا می‌بخشد.

پاداش و تشویق، ارتقای شغلی، اعتنا به اعتماد،

عـدم ارزیابی‌هـای بی‌مورد و وقت‌گیر و ایجـاد فضای کارآرام و بـدون ترس و بیم، حمایت سازمانی، تقویت همکاری‌های متقابل و احساس هـدف مشترک بین کارکنان و مـدیران و ایجاد جذابیت کاری برای کارکنان، همه از جمله عواملی است که مدیران با تأثیر بر آن‌ها و نیز اثر گزاری بر روی دو مؤلفه دیگر یعنی تخصص و تفکر خلاق،

می‌تواند به ارتقا و پیشرفت سازمان خود و در نتیجه ترقی جامعه کمک کنند.

بخش سوم تحقق نوآوری، در پرتو مدیریت حجاج

اشاره

رهبر فرزانه انقلاب، همواره بر ابتکار و نوآوری در مراسم و مناسک حج تاکید داشته‌اند، ایشان در دیدار با اعضای شورای بعثه حج مقام معظم رهبری فرمودند:

برادرانی که‌یک حج مفید را طراحی می‌کنند، ببینند اگر قرار شد ما در حج سال آینده باز هم نتوانیم برائت را به شکلی که تا پارسال معمولمان بوده انجام دهیم، چه باید بکنیم؟ ممکن است دیگر. ممکن است پیش بیاید. ممکن است خدای نکرده، العیاذبالله، سال آینده عرفات را آب بگیرد و نتوانیم وقوف عرفات کنیم. چنین فرضی ممکن است. ممکن است پیش بیاید دیگر. به هر حال راهی دارد. علاجی دارد.

به حال اگر سال آینده نتوانستیم برائت را انجام دهیم، چه کار کنیم که آن کار، بهترین باشد، برای این که حج(قِیاماً لِلنَّاسِ) شود. حج، حج

نبوی و علوی شود. راجع به این مساله باید فکر کنیم. همه راه‌های نو و ناپیموده و ابتکاری و ممکن را فکر کنید. با دقت برنامه‌ریزی کنیـد و همه مقـدماتش را از همین امروز فراهم نماییـد. اگر نیـابت کـاری انجـام گیرد، کتابی برود، نوشـته‌ای برود، کسـی برود این کارها را انجام دهیـد تا سال آینـده حـج ما به صورت بهترین حج انجام گیرد. (۱) رهبر معظم انقلاب، برای ایجاد ابتکار و نوآوری در

۱- رهبر معظم انقلاب، ۱۰/ ۳/ ۱۳۷۳.

برنامه‌های حج، به رهنمودهای ارزنده‌ای نیز اشاره می‌نمایند. ایشان می‌فرماید:

هم نگاه به سازمان و کیفیت کارهای سازماندهی‌ای که هست، هم نوعِ وظایف و کارهایی که باید انجام بگیرد. ان‌شاءالله روز به روز بایستی با نگاه نو و احساس مسئولیت، این مجموعه حج را- هر دو بخش را- تعالی و تکامل بخشید و بهتر از گذشته کرد. (۱)

در تحقق این مهم، باید گفت: امروز در سایه تدبیر و درایت سرپرست حجاج ایرانی و بازوهای فکری و اجرایی ایشان در عرصه‌های مختلف حج، شاهد دگرگونی و تغییرات جدی بوده‌ایم و افق‌های جدیدی نیز پیش رو داریم. معاونت‌های محترم بعثه مقام معظم رهبری، در پرتو تدبیر حضرت آیت‌الله ری شهری، تحولات بنیادینی را در برنامه‌ریزی، سازماندهی

۱- رهنمودهای معظم انقلاب به دست‌اندرکاران حج، ۱/ ۹/ ۸۵.

و اجرا به وجود آورده‌اند.
بحمد لله انتظاری که رهبر معظم انقلاب از حضرت آیت‌الله ری‌شهری در حکم انتصاب ایشان در سال ۳۷۰(ره) داشته‌اند، به حول و قوه الهی تا حدود زیادی محقق شده است. رهبر فرزانه انقلاب در طلیعه انتصاب ایشان فرموده بودند:
انتظار می‌رود که حجاج محترم، با راهنمایی و ارشاد جناب‌عالی فرصت یابند به برکت مناسک و شعائر حج، دل‌های خود را در زلال ذکر خدا

تزکیه و تطهیر کرده، در کنار آن، با مشاهده شکوه جماعت مسلمین که از اقطار میهن بزرگ اسلامی به طواف کعبه آمده‌اند، فکر و ذهن خود را به عظمت اسلام و مسلمین متوجه سازند و قدرتی را که خداوند در ید واحده امت اسلامی به ودیعه نهاده، به چشم ببینند. (۱) امروز در جای جای مناسک حج، حضور گسترده مسلمانان دیگر کشورها، با تدبیر و درایت کاروانسالار حجاج ایرانی مشهود است؛ چه در دعای پرفیض کمیل یا نشست علمی و تخصصی با مذاهب گوناگون در بعثه مقام معظم رهبری، یا حضور در مراسم برائت از مشرکین و سایر موارد؛ اگر از حق نگذریم، بسیاری از حاجیان، گرچه نمی‌توانند در مراسم و مجالس مختلف بعثه، به دلیل ملاحظاتی حضور فیزیکی داشته

۱- حکم انتصاب آیت‌الله ری‌شهری، ۶/ ۲/ ۱۳۷۰.

باشـند، امّا حقیقت آن است که میزان همـدلی و هم‌نوایی آنان بسـیار بالاست؛ همان‌گونه که در نوآوری سازمانی گفته شـد، نقش مدیر در ایجاد تحرّک، پویایی، بالندگی و ایجاد تغییرات، بیش از هر چیز مشهور است.

خوشبختانه این امر، در سازماندهی و ارتقای کیفی برنامه‌ها و اجرای مطلوب حج

ص: ۱۷۹

ابراهیمی، هماهنگونه که رهبر فرزانه انقلاب مدیریت حجاج ایرانی را کارگزاری(امین) شجاع و کارآمد دانسته بودند، محقق گردیده است؛ هر چند اگر موانع خارجی و توطئه‌های تفرقه‌افکنانه دشمنان و در رأس آنان آمریکای جهانخوار نبود، می‌توانستیم شاهد توفیق بیشتر کاروانیان حج ابراهیمی باشیم.

در هر حال در سال‌های اخیر، شاهد تحولات جدّی در برنامه‌های پژوهشی، آموزشی، فرهنگی در بدنه حج بوده‌ایم که برای نمونه، به مواردی از آن و با تأکید بر معاونت آموزش و پژوهش بعثه، به قدر وسع و اطلاع اشاره خواهد شد.

الف: تحول در مدیریت علمی و آموزشی

۱. به کارگیری راهبردهای نوین آموزشی

ص: ۱۸۰

در این راستا، با طبقه‌بندی زائران و نیازشناسی آنان، آمادگی‌های لازم برای پذیرش مطالب فراهم آمده و با استفاده از وسایل کمک آموزشی و صوتی- تصویری، از شیوه‌های جدید تدریس بهره‌برداری شده است، اهتمام هم برآن بوده که جلسات آموزشی، برای

پرهیز از خستگی، به صورت مختصر و مفید ارایه گردد.

در این راستا، بخشی از آموزش‌ها نیز با معرفی و در اختیار نهادن کتاب‌ها و نوارها و سی‌دی‌های مرتبط ادامه یافته است.

۲. تبیین فلسفه، اسرار و معارف حج

در این راستا نیز با اشاره به فلسفه اسرار و مناسک حج، به تصحیح گرایش زائران پرداخت شده و بحمدلله دورنمایی از حج ابراهیمی ترسیم شده است.

۳. معرفی اماکن مقدس در مکه و مدینه

این مهم، به این وسیله انتشار کتاب‌های در خور و استفاده از نویسندگان توانا انجام و به معرفی اجمالی شبه جزیره و اماکن مقدسه آن اقدام شد و زائران، به طور اجمالی از آثار و اماکن مدینه منوّره و مکه مکرمه،

ص: ۱۸۲

با استفاده از آثار مکتوب و آموزش‌های روحانیون کاروان‌ها، آشنایی لازم را کسب کردند.

۴. آموزش احکام و مناسک حج

در این رابطه، تشکیل جلسات قبل از سفر و حین سفر بسیار مؤثر بوده و احکام تقلید، خمس، مناسک حج و سایر احکام ضروری، آموزش داده شد. همچنین جلسات متعدد

ص: ۱۸۳

پرسش و پاسخ برگزار و بعضاً آموزش‌های عملی احکام نیز در نظرگرفته شد. ناگفته نماند که در همین جهت، احکام بانوان و احکام نوجوانان برای عمره‌های دانش‌آموزشی نیز دور از نظر نمانده است.

۵. توجیه مسائل اخلاقی و تربیتی

کوشش شده تا اخلاق اجتماعی، اخلاق سفر و باید و نبایدهای اخلاقی، همچنین وظایف همسفران نسبت به هم تبیین شده و از طریق سخنرانی‌ها و مکتوبات، به اخلاق و سیره عملی معصومان(ع) جهت الگوسازی پرداخته شده است.

ب: مدیریت سیاسی- انقلابی

اشاره

در این محور نیز موارد متعددی در دستورکار قرار گرفته که از جمله آن‌ها عبارتند از:

۱. آشنایی وتبیین روابط بین ایران و عربستان

و باید و نبایدها و خط قرمزها و حساسیت‌های سیاسی کشور عربستان، در طی آموزش‌های ویژه به مسافران دیار وحی.

۲. توجه به ابعاد سیاسی، اجتماعی و عبادی حج

در این راستا، به ترویج آراء و دیدگاه‌های نورانی حضرت امام/ و رهبر فرزانه انقلاب در ارتباط با

ص: ۱۸۵

چگونگی به جاآوردن حج ابراهیمی و تکیه بر جنبه سیاسی آن با نماد برائت از مشرکین در دستورکار قرار گرفت. همچنین به جهت تقویت جایگاه تشیّع، اهتمام ویژه‌ای بر توجیه زائران برای شرکت فعال در نمازهای جماعت شده است.

۳. التزام عملی کاروان‌ها به سیاست‌های بعثه

از آنجا که حجاج ایرانی در حقیقت مجموعه‌ای واحد می‌باشند، بنابراین باید از سیاست‌ها و ضوابط واحد حاکم بر کاروان‌ها تبعیت کنند.

بعثه مقام معظم رهبری، نقش تعیین کننده‌ای در این راستا داشته و با برپایی جلسات و نشست‌های ویژه، زائران را ارشاد و با تشکیل دعاهای جمعی مانند کمیل و ندبه، به این وفاق و همدلی و وحدت

ص: ۱۸۶

رویه افزوده است.

۴. آشنایی و معرفی اجمالی مذاهب با تأکید بر مشترکات

شایسته است حجاج ایرانی که بسیاری از آن‌ها در کنار اهل‌سنت زندگی نمی‌کنند و از حساسیت‌های ویژه آنان مطلع نیستند، کاملًا توجیه شوند و با معرفی کوتاه مذاهب و آگاهی از حساسیت‌های آنان، از هر گونه تنش‌زایی که خواست استکبار جهانی است،

پیشگیری شود.

در این راستا نیز بعثه مقام معظم رهبری با تهیه کتاب‌ها، بروشورها و آموزش‌های حضوری، رسالت خود رابه انجام رسانده است.

۵. دشمن شناسی

بی‌شک، آشنایی حجاج با توطئه و برنامه‌های تفرقه‌انگیز دشمنان، در ایجاد شکاف بین صفوف متحد مسلمانان و ایجاد رویارویی تسنن وتشیع، عامل مؤثری در خنثی‌سازی و مهار این توطئه‌هاست.

البته نمی‌توان از تلاش مهره‌های اجانب، در جدایی مناسک حج از بُعد سیاسی آن غافل ماند. از این رو تلاش گسترده‌ای برای جذب روحانیون انقلابی، برای مدیریت فرهنگی و معنوی کاروان‌ها صورت گرفته است.

ج: مدیریت معنوی و مذهبی

در این جهت نیز سال، به سال شاهد شکوفایی و نوآوری‌های قابل توجهی بوده‌ایم. انتخاب روحانیون فاضل، افزودن یک معین به روحانیون کاروان برای پاسخگویی بیشتر به زائران و در سال‌های اخیر هم در نظر گرفتن معینه‌برای کاروان‌ها برای ایجاد ارتباط و تعامل جدّی‌تر با بانوان

زائر، از اقدامات بسیار ارزشمند بعثه مقام معظم رهبری بوده است.

افزون بر در نظر گرفتن این عوامل، آموزش‌های ویژه روحانیون معین و معینه، در دستورکار قرار گرفته و به صورت مستمر و با آموزش‌های کلاسیک و حتی غیر حضوری تلاش شده است تا تجهیز کامل علمی- مذهبی انجام شود. به نحوی که امروزه سطح آگاهی و دانش علمی- مذهبی، سیاسی وانقلابی مدیران معنوی و آموزشی کاروان‌ها، به هیچ وجه با سال‌های قبل قابل برابری نیست و انتظار می‌رود روز به روز و سال به سال، بر کیفیت کار هم افزوده شود.

شاید بتوان گفت اینک در پرتو این آموزش‌ها، حجاج در

ارتباط با انجام مناسک حج، با کمترین مشکل مواجه‌اند. افزون بر اینکه با تعدّد متولّیان مذهبیِ کاروان‌ها ارتباط نزدیک‌تر و صمیمانه‌تری بین کاروانیان و مدیران معنوی برقرار شده است.

نکته حائز اهمیت این است که به جز مسائل آموزشی، به توانایی جسمانی و رفتاری روحانیان، معین ومعینه

کاروان‌ها هم توجه شـده است تا از نظر همراهی با حجاج در موارد خاص و قدرت بیان و انتقال مفاهیم دینی، مشـکل چندانی پیش نیاید.

در کنـار مسائل جسـمانی به مردم‌داری و حسن معاشـرت روحانی و معین کاروان توجه شـده تا با برخوردی پـدرانه، تکریم حجاج، برقراری ارتباط دو سویه، برخورد متواضـعانه و همراه با سـعه صـدر، روحیه نشاط و امیـدآفرینی را در میان زائران افزاش دهنـد. البته رعایت شئون و حفظ قداست رهبر معنوی نیز هیچگاه دور از نظر نبوده است.

د: مدیریت فرهنگی

اشاره

در این ارتباط، برنامه‌ریزی‌های فشرده‌ای برای بهره گیری از اوقات زائران به عمل آمده و در

ص: ۱۹۲

ابعاد گوناگون، متولیان فرهنگی به وظایف و مأموریت‌های خود جامه عمل می‌پوشانند. عمده محورهای فعالیت آن‌ها عبارت است از:

۱. مسئولیت‌پذیری و همراهی با زائران

در این راستا به ایجاد آرامش بخشی به زائران توجه شده و با تمهیداتی که اندیشیده شده متولیان فرهنگی و مذهبی، در کنار

زائران، به ویژه افراد ناتوان می‌باشند. متولیان فرهنگی در این رهگذر، به صورت مستقیم یا غیر مستقیم، بر اعمال آنان نظارت دارند و همواره با کمال سعه صدر، به پرسش‌های آنان پاسخ می‌دهند و سعی در هدایت بخشی زائران دارند.

۲. سازماندهی و برقراری نظم و انضباط

گروه‌بندی زائران، تشکیل کمیته‌ها و رابطان و متصدّیان فرهنگی، توجیه زائران نسبت به اماکن مقدسه، شناسایی افراد شایسته و مورد اعتماد کاروان‌ها، از مهم‌ترین مسئولیت‌های متولیان فرهنگی است.

آنان می‌کوشند تا با مدیریت زمان و استفاده بهینه از اوقات، زائران را از اضطراب‌های نابجا در از

دست ندادن فرصت‌ها یاری دهند و با رعایت نظم و انضباط در کوتاه‌ترین زمان، با کیفیت‌ترین عمل را به انجام برسانند.

۳. ایجاد روحیه وحدت و همدلی

پرورش روح جمعی و ایجاد همبستگی در ایام حج بسیار ضروری می‌باشد. بی‌شک در پرتو همکاری و همیاری، بسیاری از کارها آسان‌تر و

سریع‌تر انجام می گیرد. باید کوشید تا از موارد اختلاف برانگیز و تنش‌زا جلوگری کرد.

هرگونه بی‌نظمی در کاروان، ضـررهای اجتماعی فراوانی به همراه دارد و زیان ناشـی از این بی‌انضباطی، متوجه همه کاروان خواهد بود. از این رو، برنامه‌ریزی به هنگام و انجام کارها در وقت خود و پای‌بندی به زمان‌بندی در اجرای برنامه‌ها، بسیار مؤثر می‌باشد.

۴. بهره‌گیری درست از اوقات فراغت زائران

پر کردن وقت آزاد زائران، از مهم‌ترین دغـدغه‌های متولّیان فرهنگی است. این کار می‌تواند با قرائت قرآن، ختم صـلوات، برگزاری مراسم دعا و نیایش، زیارت دوره و بازدید از اماکن خاص و همچنین همراهی و نظارت

ص: ۱۹۶

بر زائرینی که آشنایی چندانی برای خرید ندارند، صورت گیرد.

۵. خلاقیت و نوآوری در کارها

هرگونه نوآوری، جذابیت ویژه‌ای به کاروان می‌بخشد. اصولًا برنامه‌ای که متناسب با روحیات جوانان وحرمت کهنسالان باشد، مشارکت و همراهی آنان را به همراه دارد.

در این رابطه می‌توان از

افراد ویژه کاروان سود جست. همچنین از ابتکارات کاروان‌های دیگر بهره گرفت. بیان خاطرات شیرین همسفران، توصیه به نوشتن خاطرات، برپایی جلسات پرسش و پاسخ‌های ویژه اعمال و مناسک حج و یا گفت‌وشنودهایی که زائران داشته‌اند و ابهاماتی برای آنان به وجود آورده است نیز می‌تواند جذابیّت بخش باشد.

نوآوری‌ها حتی می‌تواند در قالب شکل لباس‌ها، تابلوها و مانند آن به وجود آید. به هر شکل در این مسیر می‌توان از هرگونه پیشنهاد و ابداع جدید زائران بهره گرفت و حتی می‌توان از طریق نشریه زائر، به آموزش خلاقیت و نوآفرینی زائران پرداخت. این امر می‌تواند

حتی به شکل برگزاری مسابقات رخ نماید و با روش‌ها و شیوه‌های مختلف اعمال شود.
شایـان ذکر است که همواره آسان‌گیری در اجرای احکام، به نشاط و شادابی زائران کمک می‌کنـد. هیچگاه نبایـد این توصـیه مهم حضرت امام/ را دور از نظر داشت که فرمودند:
روحانیون عزیز در عین حالی که مسائل را به طور واضح و دقیق بیان می‌کنند ولی از

مشکل‌تراشی و حالت‌های وسواس گونه‌ای که زائران را به شک و تردید و احتیاطهای بی‌مورد قرار می‌دهد، خودداری کنند؛ چرا که وسواس در برنامه و مراسم عبادت‌ها و ادعیه‌ها، موجب کسالت و بی‌توجهی در واجبات می‌شود. (۱) بی‌شک در چنین فضایی که با التهاب و اضطراب همراه است و اصل درستی و صحت اعمال مورد تردید قرار گرفته است، به هیچ وجه نمی‌توان انتظار خلاقیت، نوآوری و حرکت رو به جلو داشت.

۶. فعالیت‌های پژوهشی و آموزشی در حج

گزارش نماینده ولی‌فقیه در حج، در راستای تحقق منوّیات رهبری و عملیاتی کردن رهنمودهای رهبری در تقویت نیروهای انسانی، آموزشی و پژوهشی، شنیدنی و قابل تأمل است:

۱- از پیام برائت امام به زائران بیت‌الله الحرام ۶/ ۵/ ۶۶؛ صحیفه نور، ج ۲۰، ص ۱۲۴.

ص: ۲۰۰

در سال‌های اخیر، بسیاری از مدیران حج که از میان افراد با تجربه، فرهنگی و استادان برگزیده شده‌اند، در آموزش زائران و گزینش روحانیان کاروان‌ها، تحولات جدّی پدید آورده‌اند(ری شهری ۱۶/ ۹/ ۸۴)

حضرت آیت‌الله ری‌شهری در زمینه پژوهشی نیز یادآور شدند:

همچنین در زمینه فعالیت پژوهشی در خصوص حج، تولید پانصد اثر و انتشار کتاب و جزوات

به زبان‌های مختلف، از ایجاد پایگاه اینترنتی حج به عنوان تحولی مهم در بخش اطلاع‌رسانی یاد کرد.(ری شهری ۱۶/ ۹/ ۸۴)

این سوگیری‌ها، بر اساس توصیه مقام معظم رهبری در مراحل گوناگون صورت گرفت. معظم له همواره به بخش آموزش و پژوهش حج اهتمام ویژه‌ای داشته‌اند و فرمودند:

آنچه در حج باید مورد توجه باشد این که حج، به معنای حقیقی نزدیک بشود. البته این یک لوازمی نیاز دارد. یکی از لوازمش همین «آمادگی قبلی» است آدمی را بدون آمادگی قبلی ببرند حج رها کنند، یقیناً استفاده صحیحی نخواهد کرد. بنابراین باید از قبل او را آماده کنند. این، یک وظیفه است.

یکی از کارهای سازمان حج و بعثه مربوط به این کار باید این باشد: مردمی را که می‌خواهند مسافر حج شوند، از پیش در این‌ها ظرفیت و آمادگی به وجود بیاورند. البته حالا ـ هم هست. اما این باید بیشتر شود. با تهیه کتاب، با برنامه‌ریزی‌های گوناگون، با آموزش و بیان مسائلی که احتیاج دارند بدانند- چه مسائل فقهی، چه مسائل اجتماعی و سیاسی و اخلاقی و معنوی و عبادی وعرفانی- بنابراین یکی از

کارها ایجاد آمادگی در مسافر حج است.(۱/ ۹/ ۸۵ رهبری)

در زمینه تولید پژوهش و دستمایه فرهنگی حجاج نیز همواره مشوّق بوده و در رهنمودهای حکیمانه‌ای گوشزد نموده‌اند. برای تحقّق منویات رهبری، تولید آثار فرهنگی و هنری گسترده‌تر، پشتوانه خوبی برای شکوفایی بُعد فرهنگی حج به شمار می‌آید.

به نظر می‌رسد بهتر است روحانیون حج در چهار زمینه، یعنی شناخت قرآن و عترت ۷، تعلیم مناسک حج، آموزش و تبیین راز و رمزها و اسرار حج و تعلیم معارف الهی یا تأکید بر عقاید و اخلاق، با زائران کار کنند و مدیران کاروان‌ها از ماه‌ها قبل از سفر، به روحانیون برای انجام این تعامل علمی یاری دهند.

باید برای تأمین محتوای هر یک از این چهار زمینه تحقیق شود و کتاب‌های مناسبی تألیف گردد در کنار آن، بازخورد آموزش‌ها توسط محققان دریافت و تجزیه و تحلیل شود و روند آموزش‌ها اصلاح گردد.

همچنین مدیران کاروان‌ها و روحانیون بهتر است از توانمندی علمی زائرانِ

برجسته بهره گیرند و از مشارکت آنان در آموزش‌های فوق استفاده کنند. جلب مشارکت نخبگان کاروان‌ها، بسیار کارساز است. رؤسای سازمان حج نیز با اعتقاد به این رویه پسندیده، هماهنگی لازم با بخش آموزش و تحقیقات سازمان حج و بعثه مقام معظم رهبری را داشته‌اند، به

ص: ۲۰۵

طوری که آقای زرهانی، رئیس سابق سازمان حج می گوید:

برای تقویت کاروان، به منزله خشت بنای ساختمان حج و زیارت، باید در کارکرد فرهنگی و اجرایی آن تجدیدنظر کرد و کاستی‌های آن را برطرف ساخت و به اختیارات و قدرت تصمیم گیری آن افزود.

ارتقای جایگاه و تقویت بخش آموزش به لحاظ امکانات و بودجه، انتخاب متون و اساتید مناسب و افزایش کلاس‌های توجیهی، رونق زیادی در امر آموزش بخشیده است(زرهانی، رئیس سابق سازمان حج، میقات ش ۴۴ تابستان ۸۲)

از سوی دیگر خاکسار قهرودی، رئیس جدید سازمان حج هم می گوید:

جوهره و ماهیت کار سازمان حج و زیارت، کار فرهنگی است و محصول کار نیز اثر فرهنگی و معنوی بر جای می گذارد. از این جهت همه عناصر اجرایی باید با توجه عمیق به این مفهوم، خود را تجهیز و آماده کنند. اگر عناصر اجرایی هم با شاخص‌های فرهنگی انتخاب شوند، در جریان فعالیت اجرایی‌شان بر امور فرهنگی نیز احساس مسئولیت خواهند کرد. فضای اداره

ص: ۲۰۶

کاروان باید فرهنگی باشد و زمانی این اتفاق می‌افتد که عناصر اجرایی، فلسفه حضور زائر را درک کرده باشد و بدانند چه فرآیندی در این موسم باید طی شود.

در پرتو چنین تدابیر و هماهنگی است که انتظار مقام معظم رهبری جامه عمل می‌پوشد. رهبر معظم انقلاب، سیره رفتاری روحانیون و مسئولان را مؤثر می‌دانند و

می‌فرماید:

به نظر من روحانیون محترم می‌توانند خیلی نقش ایفا کنند؛ هم با زبان، هم با عمل و رفتار و برخورد با مخاطبان و همچنین مسئولین محترم دست‌اندرکار حج.(۲۳/ ۷/ ۸۶ رهبری)

حج از این جهت استثنایی و بی‌همتاست که در آن، هم دل‌ها و جان‌ها صیقل می‌یابد و یکایک حاجیان به قدر همّت و ظرفیت خود از این باران رحمت، برخوردار می‌شوند و هم شخصیت کلان امت اسلامی- که از ملت‌ها، نژادها، اقلیم‌ها و فرهنگ‌ها تشکیل شده است- می‌تواند در آن به انسجام و شجاعت و بیداری وخودآگاهی بیشتر نایل آمد و این، نیاز بزرگ امروز دنیای اسلام است.(۸/ ۱۱/ ۸۲ رهبری، پیام به حجاج بیت‌الله الحرام)

البته درکنار همه فعالیت‌های فرهنگی، در حوزه سیاستگذاری، حوزه زائران و حوزه اجرا، هیچ گاه نمی‌توان از آسیب‌های فرهنگی و باید و نبایدهایی که ولایت امر مسلمین گوشزد می‌نماید و هر سال در پیام حج و یا نشست صمیمی با دست‌اندرکاران حج

یادآور می‌شونـد، غافل مانـد و می‌توان آن را به عنوان منشور فرهنگی، برای بهبود وضـعیت فرهنگی کاروان‌ها مورد توجه قرار داد.
هر چند هم‌اکنون نیز بسیاری از منویات معظم له، به منصه ظهور رسیده اما هنوز تا رسیدن به ایده‌آل‌ها فاصله داریم.
امید می‌رود در سایه تدبیر

ص: ۲۰۹

سرپرست حجاج و معاونت‌ها و عوامل توانمند بعثه مقام معظم رهبری، تمام انتظارات رهبری جامه عمل بپوشد.

۷. برنامه‌های مورد نیاز و آسیب‌های فرهنگی از منظر ولی‌امر مسلمین

در راستای لزوم شناسایی آسیب‌ها و آفت‌هایی که موجب ایجاد اخلال در بهره‌گیری از معنویت سفر الهی می‌شود، رهبر معظم انقلاب فرمودند:

یکی از این آفت‌ها، سرگرمی زائران به زرق و برق‌های مادی و منحرف شدن از جاذبه عظیم معنوی خانه خدا و اماکن شریف و متبرك مکه و مدینه است که دست‌اندرکاران حج باید برای علاج این آفت و حفظ سادگی سفر حج برنامه‌ریزی بلندمدت و تلاش جدی انجام دهند.(۱۶/ ۹/ ۸۴ رهبری)

رهبر معظم انقلاب در جهت ضرورت استفاده از فرصت حج برای فعالیت‌های فرهنگی تصریح کردند:

باید با ابتکارات جدید، زمینه تبلیغ و آگاهی در میان حجاج بیت‌الله الحرام گسترش یابد.(۲۶/ ۱۰/ ۸۵ رهبری)
رهبر فرزانه انقلاب، فعالیت‌های فرهنگی را منشاء تحول فکری توصیف کرده و بر بهره‌گیری از شیوه‌های نوین تبلیغاتی، برای رشد و تعالی فکری زائران خانه خدا تأکید کردند.(۲۶/ ۱۰/ ۸۵

ص: ۲۱۱

رهبری)

رهبر معظم انقلاب در توصیه‌ای دیگر به دست‌اندرکاران حج فرمودند:

استمرار برنامه‌های فرهنگی همراه با استفاده از همه امکانات حج را به فرصتی مغتنم و بی‌بدیل برای معرفی ارزش‌های اسلام و انقلاب تبدیل می‌کند.(۲۵/ ۱۰/ ۸۶ رهبری)

ایشان ظرفیت بالای موسم حج را برای کارهای معنوی و فرهنگی یادآور شده و تأکید کردند:

ارتباط گسترده‌تر با نخبگان حوزه، استفاده از هیأت‌های علمی و نویسندگان توانا، برنامه‌ریزی مستمر برای افق بلندمدت، ایجاد رشته‌ای مستقل در این زمینه و در نظر گرفتن ظرافت و ذائقه مخاطب، این ظرفیت را شکوفا می‌کند.(۲۵/ ۱۰/ ۸۶ رهبری)

از غفلت‌های احتمالی در حج، این است که کسانی به جای شرکت در نمازهای جماعت، به جای طواف مستحبّی، به جای حضور در فضای معطّر مسجدالحرام یا مسجدالنبی به

سراغ زرق و برق‌های بی‌ارزش و پوچ و بازارها و مغازه‌ها بروند، برای اینکه جیب دولت‌های بیگانه لاابالی نسبت به منافع مسلمین را پر کنند. جیب کارگر و سرمایه‌دار آن‌ها را با پول ایرانی و با ثروت ملی‌شان پر کنند. به جای شرکت در نماز جماعت، به بازارگردی و دکان‌گردی بروند و اجناس را تماشا کنند!

ص: ۲۱۳

انسان متأسف می‌شود وقتی بشنود هنگامی که جمعیت باشکوه در مسجدالحرام یا مسجدالنبی مشغول اقامه نماز جماعتند یا به اقامه جماعت می‌شتابند، تعداد محدودی حاجی ایرانی مرد یا زن سراغ بازارها بروند، کیسه‌ها را زیر بغل بگیرند و اجناسی را که در شهر خودشان گاهی ارزان‌تر و بهتر از آن جا می‌توانند پیدا کنند بگیرند و بیایند. ذلِکُمْ خَیْرٌ لَکُمْ إِنْ کُنْتُمْ تَعْلَمُونَ این بهتر و مفیدتر و مهم‌تر است که انسان به نماز، به عبادت، به ذکر، به توجه و به حضور در جماعات بپردازد؛ این‌ها دستاورد واقعی حج است، سوغات این‌هاست، سوغات معنویت است که شما در خودتان ذخیره می کنید و می آورید.

اخلاق و روحیاتی است که با خودتان می‌آورید. ما دیده‌ایم کسانی راکه وقتی از حج برمی گردند، چهره و رفتار و کلام و ظاهر و باطن آن‌ها انسان را موعظه می کند و تحت تأثیر قرار می‌دهد. این خوب است، این سوغات واقعی است.(۳۰/ ۹/ ۸۳ رهبری)

رهبر معظم انقلاب، پذیرش فرهنگ بیگانه را ناپسند می‌شمارد و پی‌آمدهای آن را با زیرکی و تیزبینی چنین برمی‌شمارند:

وقتی یک ملتی، فرهنگ یک ملت دیگر را قبول کرد همین می‌شود، می‌شود جزوی از آن ملت، منتها بچه ناتنی مثل جماعت درجه پست‌تر، هم بر طبق میل آن‌ها رفتار می‌کند، هم مثل خود آن ملت از طرف آن ملت، تحویل گرفته نمی‌شود! اشتباهِ این کسانی که سعی کردند رفتار فرنگی‌ها را در همه امورشان تقلید کنند، اینجا بود، نفهمیدند که با تقلید رفتار یک قوم و یک ملت و یک فرهنگ مثل آن‌ها و جزو آن‌ها نمی‌شوند بلکه تابع آن‌ها و درجه دو آن‌ها می‌شوند. استکبار نسبت به

دنیای اسلام، همیشه این را خواسته است.(۱/ ۹/ ۸۵ رهبری)
حضرت آیت‌الله خامنه‌ای مدّظلّه العالی، از همه شیعیان می‌خواهند تا در موسم حج، با پای‌بندی به نماز اوّل وقت، حرمت تشیّع را بیش از پیش حفظ نمایند، از این رو می‌فرماید:
زائران ایرانی باید با حضور برادرانه خود در مجموعه‌های مسلمانان و همچنین نماز اوّل وقت، عملًا پای‌بندی ملت ایران را به ارزش‌های دینی نشان دهند.(۶/ ۲/ ۸۶ رهبری)
البته معظم له برنامه‌ریزی‌های فرهنگی را برای پر کردن وقت حجاج لازم و ضروری شمرده و توصیه می‌نمایند:
می‌توان با برنامه‌ریزی صحیح، ختم قرآن در حج را احیا کرد و علاوه بر برگزاری مراسم بسیار مهم و ارزشمند دعای کمیل، قرآن را محور فعالیت‌ها و اقدامات فرهنگی- سیاسی قرار داد و فضای حج را فضایی کاملًا قرآنی و معنوی

ص: ۲۱۶

ساخت.(۵/ ۱۲/ ۸۶ رهبری)

ایشان در سخنی دیگر می‌فرماید:

برنامه‌ریزی و مدیریت کاملًا دقیق برای حج، آن را به بهترین فرصت برای تعلیم وتبیین و ترویج معارف عالی اسلام و تقویت معنویت زائران تبدیل می کند.(۱۴/ ۱۱/ ۸۳ رهبری)

و برای پرهیز از دنیا گرایی و گرایش به روح حقیقی حج، توصیه دیگری به حجاج می‌نمایند:

چه غافلند کسانی که مراسم حج و ایام حج و

مناسک حج را به وسیله پرداختن به امور دنیایی کمرنگ می‌کنند. حج را باید با توجه، با حضور و با آداب به جا آورد. غیر از مناسک حج و اعمالی که تشکیل دهنده صورت حج است، ادبی هم وجود دارد که روح حج است. بعضی این صورت را به جا می‌آورند اما از روح و حقیقت آن غافل می‌مانند. ادب حج، خضوع و ذکر و توجه است. ادب حج، احساس حضور در مقابل پروردگار در همه آنات است. ادب حج، پناه بردن به ساحل امن الهی است که برای مؤمنین و متمسّکین به ذیل توسل به ذات مقدس پروردگار، آن را فراهم کرده است. باید این بهشت را شناخت و وارد آن شد. حج را این طور باید فهمید. ادب حج، مسالمت و مداراست. خشونت با مؤمنین، دعواکردن با برادران و فسوق و جدال در حج ممنوع است. ادب حج، فرو رفتن در حقیقت معنای حج و بهره‌برداری کردن و توشه گرفتن از آن برای همه دوران زندگی است. ادب حج، برادری و ایجاد محبت و وحدت است. فرصت ایجاد وحدت بین ملت‌های اسلامی و شعوب اسلامی، فقط درحج فراهم می‌شود.

این همه انسان از اقصا نقاط عالم، همه به عشق کعبه، به عشق مرقد پیغمبر، به عشق ذکر الهی، به عشق طواف و سعی، خود را به آن جا رسانده‌اند. این فرصتِ برادری مغتنم است.

ص: ۲۱۸

(۳۰/ ۹/ ۸۶ رهبری)

برای اینکه از زرق و برق دنیا و مقاصد پست دنیوی به دور بمانیم، معظم له معتقدند که باید نیت‌ها و افق دیدها تصحیح شود: نیت‌ها در کار حج و کارگزاری حج باید خیلی فراتر از مقاصد معمولی و کوچکی باشد که ما انسان‌ها دچار آن‌ها هستیم. علت هم این است که افق در امر حج، بسیار بالاست.(۱/ ۹/ ۸۵ رهبری)

ص: ۲۱۹

رهبر فرزانه در راستای تحقق همین محور، در سخنی دیگر می‌فرماید:

حـج و فضـای آن را از انگیزه‌هـای دنیایی و مادی تا آن‌جایی که ممکن است، تخلیه کننـد. حـج جایی است که بایـد هر چه ممکن است، انسان از انگیزه‌های دنیوی و مادی جـدا و دور شود. البته ما نمی‌خواهیم سـفارش کنیم که به حجاج آنجا گرسـنگی بدهیـد یا جای بـد بدهیـد، نه پـذیرایی از حجاج و مسـکن و غذا و تأمین آسایش جسـمانی‌شان که بتوانند به مسائل معنوی بپردازند. خود این یکی از کارهـای مهم است، این را ما نفی نمی‌کنیم؛ اما این انگیزه‌های مادی را تا آنجایی که ممکن است بایـد از دل‌ها خارج کرد. این انگیزه بـازارگردی و سوغات‌خری و این‌ها را بایـد کم کرد. نگاه به حـج به صورت یک سـفر گردشـی یا خـدای نکرده یا یک اهـداف دیگر، که دیگر آن‌ها قابل ذکر نیست ولی این نفس و هوای انسان، انسان را به خیلی جاها می‌کشانـد، باید این‌ها را مراقبت و جلوگیری کرد. این انگیزه‌های مادی بایـد در حج چه در حاجی چه در همراه، چه در کارگزار دور شود، این هم یک نقطه اسـت که اگر بخواهیم از آن ظرفیت عظیم استفاده کنیم، یکی از شرایطش این است.(۱/ ۸۹/ ۸۵ رهبری)

رهبر انقلاب معتقدند اگر فلسفه حج به خوبی دریافت و اعمال آن به درستی انجام شود، پر از سازندگی و تزکیه خواهد بود، بنابراین یادآور می‌شوند:
سازندگی حج مهم است، هم سازندگی شخصی و اخلاقی و معنوی که روحانیون محترم و علمای محترم در داخل کاروان‌ها می‌توانند خیلی نقش ایفا کنند و هم سازندگی ملی، یعنی خُلقیّات یک ملت ملتئم، پخته، سنجیده، خردمند

را در دوره حج، زمینه‌اش را برای حاجی فراهم کند.(۲۳/ ۸/ ۸۶ رهبری)

و چیزهای دیگری که حالا در خلال این، در کنار این، پیش می‌آید. این که من هرسال این را تأکید می‌کنم به دست‌اندرکاران حج وتوصیه می‌کنم به برادران و خواهران حاجی برای این است. یک هوس کم اهمیت و حقیر، کلّ آن فضای معنوی را ممکن است تحت تأثیر قرار دهد ما که مردم را دعوت به زهد اباذری که نکردیم، ماها که کوچکتر از آن هستیم که فکر آن جور زهدی را بکنیم، ما دعوت می‌کنیم خودمان را و مردم را به زیاده‌روی نکردن در این امور، ما زیاده‌روی می‌کنیم در مصرف کردن، در دل سپردن، در اهمیت دادن، در دنبال کردن این زیاده‌روی‌ها ضرر می‌زند به فضای معنوی.(۲۳/ ۸/ ۸۶ رهبری)

معظم‌له در سخنی دیگر می‌گویند:

فریضه حج آنگاه که با معرفت و هوشیارانه به جای آورده شود، به مسلمانان حج گزار و به امت بزرگ اسلامی فیض می‌بخشد، حاجی را به صفا و پاکی و معنویت سوق می‌دهد و امت را به اتحاد و عزت و اقتدار نزدیک می‌کند. ۲۹/ ۱۰/ ۸۳ رهبری)

ص: ۲۲۲

ایشان در ادامه می‌فرماید:

گام اوّل برای حاجیان، خودسازی است. احرام و طواف و نماز، مشعر و عرفات و منی، قربانی و رَمْی و حَلْق و همه و همه، مظاهر خشوع و فروتنی انسان در برابر خداوند و جایگاه ذکر و تضرّع و تقرّب به او است. این مناسک پر معنی را نباید از سرغفلت گذرانید. مسافر دیار حج در همه این مراسم باید خود را در محضر حق متعال بداند، خود را در انبوه متراکم حج با محبوب تنها ببیند، با او راز و نیاز کند، از او بخواهد به او دل ببندد،

شیطان و هوا را از دل خوش براند و زنگار حرص و حسد و جُبن و شهوت را از خویشتن بزداید. خدا را بر هدایت و نعمتش سپاس گوید، دل را بر مجاهدت در راه خدا رام کند، مهربانی به مؤمنان و بیزاری از معاندان و حق ستیزان را در دل بپروراند، عزم خویش را بر اصلاح خود و اصلاح دنیا پیرامون خود استوار سازد و با خدای خود بر آبادی دنیا و آخرت پیمان بندد.(۲۹/ ۱۰/ ۸۳ رهبری)
اگر یک جوانی، یک مردی یا زنی در دوره حج، انس با قرآن را یاد بگیرد، تأمل و تدّبر در عبادات دعاها و مناجات با پروردگار را یاد بگیرد، این می‌شود سرمایه‌ای برای او در طول زندگی، حاجی اگر خود را مقیّد کند که در مدینه منوره یک ختم قرآن بخواند، در مکه مکرمه یک ختم قرآن بخواند، اینجا خانه قرآن است، محل نزول قرآن است یا اگر نمی‌تواند یک ختم قرآن بخواند، یک بخش عمده‌ای از قرآن را بخواند، با تأملّ با تدّبر؛ اگر عادت کند به تأملّ و تدّبر در قرآن در این مدتی که آنجاست، بتوانید عادت بدهید حاجی را به این چنین سیره‌ها و رویه‌های ماندگار معنوی و روحی، این برای او می‌شود یک سرمایه قرآن، یک ذخیره تمام نشدنی است. انس با قرآن از هر واعظی، از هر رفیق ناصحی، از هر درسی برای انسان مفیدتر است.

ص: ۲۲۴

اگر حقیقتاً انسان با قرآن رابطه برقرار کند و قرآن را بخواند برای استفاده و استضائه قلبی و معنوی خود، این برای او از هر واعظی بالاتر است. اگر انسان این انس را بتواند پیدا بکند، خیلی دستاورد بزرگی است.(۲۳/ ۸/ ۸۶ رهبری)

رهبر فرزانه از همه شیعیان می‌خواهند که اعمال حج را با کیفیت انجام داده و از درس‌های انسان‌ساز آن غفلت نورزند:

اعمال را با تدّبر انجام دادن، این طواف، این سعی، این وقوف، این حالت خضوع و خشوع، این رعایت محرمات و ممنوعات دوران احرام، هر کدام از این‌ها یک درست است. این را حجاج محترم ما و برادران و خواهران عزیز ما با وارد کردن انگیزه‌های کوچک دنیایی باطل نکنند، مثل همین خرید جنسی از فلان مغازه، خود این مبتلا شدن به مراجعه به مراکز فروش برای یک چیز کم اهمیت، یک بلاـ و یک مشکل است و ملابساتی که دارد، مشکل دیگر. وقت نماز بگذرد جلو چشم مردم، تحقیر و توهین حاجی ایرانی محسوب می‌شود.

رهبر انقلاب غفلت و بی‌خبری را دشمن آدمی شمرده و از همگان می‌خواهد که از خویشتنِ خویش غفلت‌زدایی کنند:

آدمی در میدان‌های گوناگون زندگی، قربانی غفلت خویش است، هر جا غفلت هست انهدام اخلاقی و انحراف فکری و هزیمت روحی نیز هست ... وهمین ضایعات است که به نوبه خود می‌تواند علاوه بر اضمحلال شخصیت افراد انسان، شکست ملت‌ها و فرومایگی تمدن‌ها را نیز پدید آورد.(۱۹/ ۱۰/ ۸۴ رهبری)

نماینده ولی‌فقیه در حج نیز

برای غفلت زدایی، نوآوری و حرکت به سمت جلو را پیشنهاد می‌نماید:
یک مسلمان همیشه باید به سمت جلو پیشرفت داشته باشد از این رو همه سال‌های ما باید سال نوآوری و شکوفایی باشد زیرا مسأله نوآوری در زندگی، یک اصل مهم اسلامی است که در روایات بر آن تأکید زیاد شده است.
هر روز یک مسلمان باید نوروز باشد یعنی در هر روز باید یک گام نو در زندگی بردارد و سعی بر نوآوری داشته باشد.(آیت‌الله محمدی ری‌شهری ۳۱/ ۱/ ۸۷)

نامگـذاری این سـال به نـام نوآوری و شـکوفایی، تمرین وتـذّکری برای همه سال‌هـا و ماه‌های آینـده است که بایـد در آن سـعی بر حرکت به سوی جلو و شکوفایی استعدادهای مادی و معنوی داشته باشیم.(۳۱/ ۱/ ۳۸۷(ره) آیت‌الله ری‌شهری)

و مثل همیشه رهبر انقلاب همه نخبگان و اندیشـمندان را مسـئول حفظ وحدت و مبارزه با دشـمن و افشاگری توطئه آنان می‌دانند و می‌فرماید:

وظیفه نخبگـان سیاسـی، دینی، فرهنگی و رجـال ملّی و جوانـان و دانشـگاهیان، سـنگین‌تر از دیگران است. وحـدت و همـدلی میـان پیروان مـذاهب اسـلامی و پرهیز از اختلافـات فرقه‌ای و قومی بایـد از برجسـته‌ترین شـعارهای این نخبگان باشـد. نشاط علمی، نشاط سیاسـی، تلاش فرهنگی و بسـیج کردن همه نیروها در این صـفوف اصـلی، بایـد سـرلوحه دعوت آنان قرار گیرد.(۱۹/ ۱۰/ ۸۴، پیام رهبری به مناسبت کنگره عظیم حج)

ملت‌های مسلمان باید امروز کاملًاهوشیار و مراقب باشند و علما و پیشوایان دینی، روشنفکران و دانشگاهیان، نویسندگان و شاعران و هنرمندان، جوانان و نخبگان، همه و همه باید

ص: ۲۲۸

با هوشیاری و اقدام بهنگام، نگذارند. آمریکای جهانخوار دوره جدیدی از سلطه استعماری خود بر دنیای اسلام را آغاز کند.(۱۹/ ۱۰/ ۸۴ پیام رهبری به مناسبت کنگره عظیم حج)

از آنچه که گذشت دریافتیم که نوآوری در برنامه‌ها، ساماندهی و اجرای مراسم حج، همواره مورد انتظار حضرت امام/ و مقام معظم رهبری بوده است و سرپرست

محترم حجاج ایرانی با مساعدت معاونت‌های محترم بعثه توانسته است بسیاری از منویّات رهبران انقلاب اسلامی را جامه عمل بپوشانند و اهتمام دارند که هر سال به نوآوری و شکوفایی در مراسم حج بیافزایند و در این راه همه متولیان از هیچ کوشش فکری و علمی فروگذار نیستند.

امید می‌رود که دست‌اندرکاران حج ابراهیمی با استعانت از خداوند منان، به طور کامل به اهداف متعالی حج ابراهیمی نایل آیند و شاهد روزی باشیم که حجاج پاک‌نهاد، در کنار مولا و مقتدایشان، مناسک حج را به جا آورند و عطر امامت در جای‌جای سرزمین وحی پراکنده شود و مشام جان‌ها را بنوازد.

ص: ۲۳۰

به امید آن روز به انتظارت می‌مانیم ای یگانه سبز.

ص: ۲۳۱

منابع و مأخذ

الف: کتاب‌ها

۱. احمد پورداریانی، محمود، کارآفرینی- تعاریف- الگوها، تهران، شرکت پردیس، ۱۳۸۱.

۲. صمد آقایی، جلیل، سازمان‌های کارآفرین، تهران، مؤسسه عالی آموزش و پرورش، مدیریت و برنامه‌ریزی، ۱۳۸۲.

۳. الوانی، سید مهدی، مدیریت عمومی، تهران، نشر نی، ۱۳۸۵.

۴. رابینز، استیون، مبانی مدیریت، تهران، دفتر پژوهش‌های فرهنگی، ۱۳۷۹.

۵. میرزاآقایی، حمید، سایت فکر نو.

ص: ۲۳۲
۶. رفیع‌پور، فرامرز، توسعه و تضاد(کوششی در جهت تحلیل انقلاب اسلامی و مسائل اجتماعی ایران)، تهران، دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۷۶.
۷. هیلگارد، ارنست، زمینه روان‌شناسی، ترجمه: براهنی و همکاران، تهران، رشد، ۱۳۶۹.
۸. تیموتی، کاستلو، روان‌شناسی نابهنجاری، ترجمه: نصرت‌الله پورافکاری،

ص: ۲۳۳
تهران، آزاد، ۱۳۷۳.
۹. گنجی، حمزه، بهداشت روانی، تهران، ارسباران، ۱۳۷۶.
۱۰. سیف، علی اکبر، روان‌شناسی پرورشی، تهران، آگاه، چاپ هفتم، ۱۳۷۱.
۱۱. صحیفه حج، مجموعه سخنان و پیام‌های مقام معظم رهبری، جلد دوم، نشر مشعر، زمستان ۱۳۸۲.
۱۲. صحیفه حج، مجموعه سخنان و پیام‌های رهبر کبیر انقلاب اسلامی، امام خمینی/، نشر مشعر، ۱۳۸۲.
۱۳. حج درکلام و پیام امام خمینی، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی/، ۱۳۷۶.
ب: نشریات:
۱. نیلی آرام، علی، خلاقیت و نوآوری در سازمان، مجله تدبیر، شماره ۸۵.

ص: ۲۳۴

۲. دراکر، پیتر، رشته علمی به نام خلاقیت، ترجمه: واحدی، سیدصالح، مجله تدبیر، شماره ۴۳.
۳. ترزا ام. امابیل، خلاقیت را چگونه از بین ببریم، ترجمه: حسین حسینیان، مجله تدبیر، شماره ۱۰۳، خرداد ۱۳۷۹.
۴. مشبکی، اصغر و وفایی، فرهاد، خلاقیت عامی سکون

ص: ۲۳۵
در سازمان، ماهنامه توسعه مدیریت، شماره ۵۰، خرداد و تیر ۱۳۸۲.
۵. زراعی، حسین، افراد خلاق چه ویژگی‌هایی دارند، روزنامه همشهری، بخش اجتماعی، ۲۲/ ۴/ ۱۳۷۹.
۶. حقایق، سیروس، ویژگی‌های سازمان صنعتی خلاق و نوآور، مجله تدبیر، شماره ۱۱۱.
۷. دراکر، پیتر، دانش نوآوری، ترجمه: چیپ‌ساز، علی، مجله توسعه مدیریت، شماره ۹، سال هفتم، دی ماه ۱۳۷۸.
۸. رهنما، پروین، نهادینه شدن علم، خبرنامه تحقیقات و فن‌آوری، شماره ۲۵، ص ۱۳، ۱۳۸۲.
۹. علی محمدزاده، خلیل، مفهوم علم در مقوله جنبش نرم‌افزاری رسیدن به اوج دانایی است،(گفت‌وگوی

ص: ۲۳۶

معاون فرهنگی واحد علوم وتحقیقات تهران)، هفته نامه(فرهیختگان، شماره ۵۲۰، ص ۴، ۱۲/ ۸/ ۱۳۸۳.

۱۰. نجاتی، محمود، اطلاع‌رسانی و توسعه فرهنگی، مجله فرهنگ و پژوهش، ۲۲/ ۹/ ۱۳۷۹.

درباره مرکز

بسم الله الرحمن الرحیم

جاهِدُوا بِأَمْوالِكُمْ وَ أَنْفُسِكُمْ فی سَبیلِ اللَّهِ ذلِكُمْ خَیْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (سوره توبه آیه ۴۱)

با اموال و جانهای خود، در راه خدا جهاد نمایید؛ این برای شما بهتر است اگر بدانید حضرت رضا (علیه السّلام): خدا رحم نماید بنده‌ای که امر ما را زنده (و برپا) دارد ... علوم و دانشهای ما را یاد گیرد و به مردم یاد دهد، زیرا مردم اگر سخنان نیکوی ما را (بی آنکه چیزی از آن کاسته و یا بر آن بیافزایند) بدانند هر آینه از ما پیروی (و طبق آن عمل) می کنند

بنادر البحار-ترجمه و شرح خلاصه دو جلد بحار الانوار ص ۱۵۹

بنیانگذار مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان شهید آیت الله شمس آبادی (ره) یکی از علمای برجسته شهر اصفهان بودند که در دلدادگی به اهلبیت (علیهم السلام) بخصوص حضرت علی بن موسی الرضا (علیه السلام) و امام عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف) شهره بوده و لذا با نظر و درایت خود در سال ۱۳۴۰ هجری شمسی بنیانگذار مرکز و راهی شد که هیچ وقت چراغ آن خاموش نشد و هر روز قوی تر و بهتر راهش را ادامه می دهند.

مرکز تحقیقات قائمیه اصفهان از سال ۱۳۸۵ هجری شمسی تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن امامی (قدس سره الشریف) و با فعالیت خالصانه و شبانه روزی تیمی مرکب از فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مختلف مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

اهداف :دفاع از حریم شیعه و بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام) تقویت انگیزه جوانان و عامه مردم نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی، جایگزین کردن مطالب سودمند به جای بلوتوث های بی محتوا در تلفن های همراه و رایانه ها ایجاد بستر جامع مطالعاتی بر اساس معارف قرآن کریم و اهل بیت علیهم السّلام با انگیزه نشر معارف، سرویس دهی به محققین و طلاب، گسترش فرهنگ مطالعه و غنی کردن اوقات فراغت علاقمندان به نرم افزار های علوم اسلامی، در دسترس بودن منابع لازم جهت سهولت رفع ابهام و شبهات منتشره در جامعه عدالت اجتماعی: با استفاده از ابزار نو می توان بصورت تصاعدی در نشر و پخش آن همت گمارد و از طرفی عدالت اجتماعی در تزریق امکانات را در سطح کشور و باز از جهتی نشر فرهنگ اسلامی ایرانی را در سطح جهان سرعت بخشید.

از جمله فعالیتهای گسترده مرکز :

الف)چاپ و نشر ده ها عنوان کتاب، جزوه و ماهنامه همراه با برگزاری مسابقه کتابخوانی

ب)تولید صدها نرم افزار تحقیقاتی و کتابخانه ای قابل اجرا در رایانه و گوشی تلفن سهمراه

ج)تولید نمایشگاه های سه بعدی، پانوراما ، انیمیشن ، بازیهای رایانه ای و ... اماکن مذهبی، گردشگری و...

د)ایجاد سایت اینترنتی قائمیه www.ghaemiyeh.com جهت دانلود رایگان نرم افزار های تلفن همراه و چندین سایت مذهبی دیگر

ه)تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و ... جهت نمایش در شبکه های ماهواره ای

و)راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی (خط ۲۳۵۰۵۲۴)

ز)طراحی سیستم های حسابداری ، رسانه ساز ، موبایل ساز ، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک ، SMS و...

ح)همکاری افتخاری با دهها مرکز حقیقی و حقوقی از جمله بیوت آیات عظام، حوزه های علمیه، دانشگاهها، اماکن مذهبی مانند مسجد جمکران و ...

ط)برگزاری همایش ها، و اجرای طرح مهد، ویژه کودکان و نوجوانان شرکت کننده در جلسه

ی)برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم و دوره های تربیت مربی (حضوری و مجازی) در طول سال

دفتر مرکزی: اصفهان/خ مسجد سید/ حد فاصل خیابان پنج رمضان و چهارراه وفائی / مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان

تاریخ تأسیس: ۱۳۸۵ شماره ثبت : ۲۳۷۳ شناسه ملی : ۱۰۸۶۰۱۵۲۰۲۶

وب سایت: www.ghaemiyeh.com ایمیل: Info@ghaemiyeh.com فروشگاه اینترنتی: www.eslamshop.com

تلفن ۲۵-۲۳۵۷۰۲۳- (۰۳۱۱) فکس ۲۳۵۷۰۲۲ (۰۳۱۱) دفتر تهران ۸۸۳۱۸۷۲۲ (۰۲۱) بازرگانی و فروش ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹ امور کاربران ۲۳۳۳۰۴۵(۰۳۱۱)

نکته قابل توجه اینکه بودجه این مرکز؛ مردمی ، غیر دولتی و غیر انتفاعی با همت عده ای خیر اندیش اداره و تامین گردیده و لی جوابگوی حجم رو به رشد و وسیع فعالیت مذهبی و علمی حاضر و طرح های توسعه ای فرهنگی نیست، از اینرو این مرکز به فضل و کرم صاحب اصلی این خانه (قائمیه) امید داشته و امیدواریم حضرت بقیه الله الاعظم عجل الله تعالی فرجه الشریف توفیق روزافزونی را شامل همگان بنماید تا در صورت امکان در این امر مهم ما را یاری نمایندانشاالله.

شماره حساب ۶۲۱۰۶۰۹۵۳ ، شماره کارت :۶۲۷۳-۵۳۳۱-۳۰۴۵-۱۹۷۳و شماره حساب شبا : IR۹۰-۰۱۸۰-۰۰۰۰-۰۰۰۰-۰۶۲۱-۰۶۰۹-۵۳ به نام مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان نزد بانک تجارت شعبه اصفهان – خیابان مسجد سید

ارزش کار فکری و عقیدتی

الاحتجاج - به سندش، از امام حسین علیه السلام -: هر کس عهده دار یتیمی از ما شود که محنتِ غیبت ما، او را از ما جدا کرده است و از علوم ما که به دستش رسیده، به او سهمی دهد تا ارشاد و هدایتش کند، خداوند به او می‌فرماید: «ای بنده بزرگوار شریک کننده برادرش! من در کَرَم کردن، از تو سزاوارترم. فرشتگان من! برای او در بهشت، به عدد هر حرفی که یاد داده است، هزار هزار، کاخ قرار دهید و از دیگر نعمت‌ها، آنچه را که لایق اوست، به آنها ضمیمه کنید».

التفسیر المنسوب إلی الإمام العسکری علیه السلام: امام حسین علیه السلام به مردی فرمود: «کدام یک را دوست‌تر می‌داری: مردی اراده کشتن بینوایی ضعیف را دارد و تو او را از دستش می‌رَهانی، یا مردی ناصبی اراده گمراه کردن مؤمنی بینوا و ضعیف از پیروان ما را دارد، امّا تو دریچه‌ای [از علم] را بر او می گشایی که آن بینوا، خود را بِدان، نگاه می‌دارد و با حجّت‌های خدای متعال، خصم خویش را ساکت می‌سازد و او را می‌شکند؟».

[سپس] فرمود: «حتماً رهاندن این مؤمن بینوا از دست آن ناصبی. بی گمان، خدای متعال می‌فرماید: «و هر که او را زنده کند، گویی همه مردم را زنده کرده است»؛ یعنی هر که او را زنده کند و از کفر به ایمان، ارشاد کند، گویی همه مردم را زنده کرده است، پیش از آن که آنان را با شمشیرهای تیز بکشد».

مسند زید: امام حسین علیه السلام فرمود: «هر کس انسانی را از گمراهی به معرفت حق، فرا بخواند و او اجابت کند، اجری مانند آزاد کردن بنده دارد».